ACADEMIA ROMÂNĂ
PUBLICAȚIILE FONDULUI ELENA SIMU
No. II

CONSTANTIN LECCA

DE

BARBU THEODORESCU

(DIN LUCRĂRILE SEMINARULUI DE ISTORIA
ARTEI DELA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI)

MONITORUL OFICIAL | DEPOZITUL GENERAL
ȘI IMPRIMERIILE STATULUI | CARTEA ROMÂNEASCĂ
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ | B-DUL ACADEMIEI, 3—5
BUCUREȘTI
1938

www.dacoromanica.ro

ACADEMIA ROMÂNĂ
PUBLICAȚIILE FONDULUI ELENA SIMU
No. II

CONSTANTIN LECCA

DE

BARBU THEODORESCU

(DIN LUCRĂRILE SEMINARULUI DE ISTORIA
ARTEI DELA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI)

MONITORUL OFICIAL | DEPOZITUL GENERAL
ȘI IMPRIMERIILE STATULUI | CARTEA ROMÂNEASCĂ
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ | B-DUL ACADEMIEI, 3—5
BUCUREȘTI
1938

www.dacoromanica.ro

PREFAȚA

PÂNĂ în secolul al XIX-lea, pictura românească a fost de caracter exclusiv religios și se călăuzea de preceptele artei bizantine. Locul ei era în biserică și numai rareori avea și alte întrebuințări. La început meșterii erau călugări; mai târziu găsim și laici, ca zugravi. Atunci ei sunt adesea simpli țărani și colindă sat de sat pentru împodobirea bisericilor. Rar de tot aflăm și tineri români cu studii de pictură făcute în străinătate, adică la Veneția, așa după cum ne spune Del Chiaro în cunoscuta sa carte.

Inceputul secolului al XIX-lea a fost pentru civilizația română o piatră de hotar. De acum se deschide o viață nouă, asistăm la renașterea culturală și socială a poporului român. Prea mult se furișase în noi felul de simțire și obiceiurile Orientului. Ajunsesem a ne îmbrăca corpul și sufletul în haine și gândiri ce nu aveau nimic a face cu gândirea, simțirea și datinele străvechi ale Românului. Orientul lenevos și lipsit de inițiativă ne sugruma. Atunci au pătruns noile idei ale Occidentului. Literatura e reînoită de infiltrațiile culturei franceze. Boierii și marii negustori români călătoresc până în Occident, de unde aduc cu ei concepții nouă, tinerețe, optimism, energie. Țara e acum alta și alții sunt și oamenii.

In această Renaștere românească, Ardealul ocupă un loc de frunte. Sibiul face negoț cu Oltenia, Brașovul cu Bucureștii. Pe lângă mărfurile purtate de negustori, deseori se strecurau cărți și reviste. Occidentul pătrunde în Muntenia și în Moldova și prin acești negustori. De altă parte, legăturile religioase cu Roma au contribuit într'o largă măsură să creeze în Ardeal savanți, patrioți, dascăli de școală și preot nou de sat. Astfel școala ardeleană și-a răsfrânt faptele ei de bine și dincoace de Carpați. Munții, dacă ne despărțeau ca frontieră, prin voința oamenilor, n'au fost niciodată o graniță sufletească.

www.dacoromanica.ro

Din școala ardeleană pornește Gheorghe Lazăr, acel care a dat suflu nou școalei românești. Pilda sa e un imbold pentru mulți alții. Unii din aceștia vor fi oameni de seamă, alții mai puțin însemnați; cu toții însă ei au un mare merit pentru progresul Țărilor Românești.

Din această înoire generală pictura nu putea lipsi. Decăderea pătrunsă peste tot locul se simțise și aici. Arta penelului își va întinde însă și ea orizontul, iar zugravul devenit pictor va înceta de a fi un simplu anonim. Schimbarea pornește de la fiul unui negustor din Brașov și din mediul științific și patriotic creat de Petru Maior în Ardeal și la Buda. Omul se numește Constantin Lecca, iar activitatea sa se desfășoară la Craiova și la București.

Personalitatea lui Lecca e privită astăzi, după o sută de ani de progres, cu exigențele științei actuale. In evoluția culturală a neamurilor sunt figuri din trecut pe care le poți judeca după înalte criterii; sunt altele pe cari nu le poți înțelege dacă nu te cobori în vremea în care au apărut. Lecca se numără printre cele din urmă. De accea, pentru a-l cuprinde, am căutat să așez oricare din faptele sale în mediul în care s'a produs. Dacă, pentru cine îl judecă astăzi, Lecca nu e lipsit de imperfecțiuni, el este incontestabil un creator, un inovator în pictura românească, fiind întâiul pictor român modern, așa că numele său nu se poate desprinde de începuturile artei plastice la noi. Iată de ce, mai ales astăzi, când se împlinesc 50 de ani dela moartea sa, puținele însemnări, atât de risipite, inexacte uneori și incomplete, trebuiau adunate, ordonate și îndreptate. Este ccea ce caută să realizeze această monografie.

Materialul sta risipit în săltare din 1933, când a apărut în Boabe de Grâu un articol în care se vorbea mai ales de tipografia lui Lecca. Este meritul d-lui Prof. Oprescu dacă acest material, discutat și examinat cu dânsul, poate să vadă acum lumina zilei.

www.dacoromanica.ro

COPILĂRIA ÎN BRAȘOV

PICTORUL Lecca face parte dintr'o veche familie boierească, de origină olteană. Această familie, destul de veche, avea ramuri nu numai în Oltenia, ci și în Moldova și la Brașov. In rândurile ce urmează, îi voiu urmări istoria numai întrucât este necesar pentru a lămuri vieața și activitatea lui Constantin Lecca [1]).

Intâia figură cunoscută, pe bază de documente, este Vasile Leca [2]), mare agă, unul din cei mai de seamă boieri din jurul lui Mihai Viteazul. Se spune chiar că era căsătorit cu sora marelui Domnitor. A fost un soldat viteaz, luptând eroic în luptele lui Mihai. După moartea Domnitorului îl găsim la Viena. Vasile Leca este cel mai de seamă membru al familiei Leca. Și spătarul Radu, fiul lui Vasile, a fost un bun soldat și boier de frunte în divanurile lui Radu Basarab și Radu Mihnea. Era căsătorit cu o Grăjdană, sora lui Udrea Băleanu. Numărul boierilor Leca, ce apar mai târziu în documente, e mare: Preda, mare spătar, Constantin, Mihai, mari logofăți, Barbu, mare clucer. Numele lor e

---

[1]) Datele asupra familiei Leca în Oltenia, cum și afirmația că ea a trecut la Brașov, sunt luate din următoarele lucrări ale d-lui O. G. Lecca: *Familia Lecca*, București, 1897; *Familiile Boierești Române*, București, 1899, p. 310—316; *Genealogia a 100 de case din Țara Românească și Moldova*, București, 1911, p. 57. Cum aceste lucrări nu sunt însoțite de documente care să ne dea posibilitatea de a controla afirmațiile autorului, le înregistrăm cu rezerva necesară. Autorul genealogiei familiei Lecca fiind chiar un descendent al ei, informația sa ar fi putut să fie completă și exactă. Lucrările de mai sus nu răspund însă acestor exigențe, mai ales când e vorba de negustorii: Lecca din Brașov, tocmai ramura cea mai utilă pentru studiul de față. In consecință, datele asupra familiei Lecca din Brașov, deci și asupra pictorului Lecea, nu au putut fi folosite în această monografie.

[2]) Asupra lui Vasile Lecca se găsesc documente în Hurmuzachi, cât și în Veress: *Documente privitoare la istoria Ardealului*, vol. III, pp. 23—24, 34—35, etc.

www.dacoromanica.ro

întâlnit adesea prin hrisoavele Țării Românești până la 1730. In acest an, armașul Radu Leca, din cauza persecuțiunilor unui Domn [1]) e silit să părăsească Muntenia, trecând munții la Brașov. O parte din avere a dăruit-o la mănăstiri, alta a vândut-o. Armașul Leca avea de soție pe Elena Conțescu, iar ca fiu pe Ioan.

Stabilită în Ardeal, familia Leca trăiește din negustorie, ajungând în curând printre cei mai de seamă comercianți ai Brașovului. Fiul lui Ioan a fost Nicolae, de la care avem o spiță a neamului Leca, din anul 1790. Nicolae Leca a fost un om învățat, cunoscător al mai multor limbi occidentale. Copiii săi sunt: Radu, Ion, și Dumitru. Acesta, născut în 1780, este tatăl pictorului Constantin Lecca [2]). Din documentele timpului, reese clar că familia Lecca era în fruntea negustorilor brașoveni. Brașovul, oraș stabilit la frontieră, așezat oarecum la granița Orientului, a jucat în trecut un mare rol economic. Mult timp negoțul a fost în mâinile Sașilor sau altor neamuri. In secolul XVIII-lea însă, comerțul brașovean a trecut în mâinile Românilor. In 1738 Sașii scriau lui Carol VI: « Românii au pus mâna pe aproape întreg comerțul acestui oraș » [3]). In această epocă de înflorire comercială a sosit Lecca la Brașov. Presupunem că Armașul Radu Leca, cu mari posibilități materiale, trecând munții, s'a apucat îndată de comerț. Numai așa ne explicăm că, într'un document din 1769, era trecut printre cei mai de seamă proprietari de prăvălii ai Brașovului. La acea dată, din 132 de negustori, numai 11 erau Sași, iar ceilalți, afară de câțiva Greci, toți erau Români. Dintre Români, fruntea o țineau: Frații Zaharia și Nicolae Nicolau, Nicu Ioan, Mihail Alexi și Nicolae Răuț, Ioan Lazăr, Hagi Radu Pricop, Boghici, Barbu Cepescu, Șetran, Ciurcul, Radu și Inache Leca, etc...[4]).

Toți aceștia nu aveau numai preocupările lor materiale. Erau mari patrioți, inițiatori de cultură, ctitori de lăcașuri sfinte și de școli. Lor

---

[1]) « Pentru o vină ce au făcut lui Prinkeps Mavrocordat » ne spune O. G. Lecca, *Familiile Boierești Române*, pp. 310—316 însă D. Prof. N. Iorga contestă această afirmație (Revista istorică, 1937, p. 373).

[2]) *Familia Lecca*, Buc., 1897. D-l O. G. Lecca afirmă că descendenții lui Ioan au trăit o viață modestă și retrasă, ceea ce nu pare însă să corespundă adevărului.

[3]) O. Sulițiu, *Brașov*, București, 1937, p. 177.

[4]) N. G. V. Gologan, *Cercetări privitoare la trecutul comerțului românesc din Brașov*, Brașov, 1928, p. 55.

www.dacoromanica.ro

li se datorește tot progresul orașului. Copiii lor primeau o educație aleasă, urmând cele mai însemnate școli și călătorind în Occident, până unde ajungeau și părinții lor, cu treburile negustorești. Printre marii negustori, după cum vedem chiar din citatul de mai sus, erau și frații Leca. Dintr'un alt document al timpului ni se afirmă că erau « valahi »[1]). Ca și ceilalți negustori, familia Leca era darnică, atunci când era vorba de fapte românești. La începutul secolului al XIX-lea, negustorii cer să li se dea voe să deschidă în zidurile orașului, pe cheltuiala lor, o poartă în Schei. Printre semnatari sunt și Ioan și Dumitru Leca [2]). In 1833, când se ridică o biserică în Schei și se clădesc școli, un Antonie Leca contribue și el bănește [3]). Tot pentru școli dă 400 de fiorini și Ioan Leca, la 1850 [4]). Gheorghe și Ioan Leca adăogau la numele lor și epitetul de Hagiu, dovadă că merseseră la Ierusalim [5]).

Din această familie de burghezi bogați, oameni cu vază și cu renume în Brașov, darnici, gata în tot momentul de o faptă bună, călăuziți de sentimente patriotice, s'a născut Constantin Lecca, la 18 Decemvrie 1810 [6]). Tatăl său e Dumitru Lecca, căsătorit fiind cu Anastasia de Misza, zisă Misoaia.

Copilăria lui Constantin Lecca nu ne e cunoscută. Tatăl său i-a dat, se pare, o educație aleasă, așa cum se obișnuia în familia sa. Sigur știm numai că a urmat cursurile școalei din Schei, aceasta dintr'un protest al părinților copiilor din anul 1822, protest semnat și de Dumitru Leca [7]).

In vremea aceea nu se prea învăța multă carte la școala de pe lângă Sft. Nicolae. Dascălii, nefiind plătiți în mod regulat, nu își făceau datoria. Localul școalei era destul de vechiu și dărăpănat. Numai după plecarea lui Lecca din Brașov, s'a cumpărat un nou local, iar școala

---

[1]) Bartolomeiu Baiulescu, *Monografia comunei bisericești gr.-or.-române a sfintei Adormiri din Cetatea Brașovului*, Brașov, 1898, p. 54.

[2]) *Casina română*, 1835—1935, Brașov, 1936, p. 128.

[3]) Ibidem.

[4]) B. Baiulescu, *op. cit.*, p. 142.

[5]) Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul Românilor din Schei*, Brașov, 1902, vol. III, p. 216.

[6]) Data e luată din O. G. Lecca. N'am putut-o controla.

[7]) Andrei Bârseanu, *Istoria școalelor centrale române gr.-ort. din Brașov*, Brașov, 1902, pp. 22, 49, 78, 79.

www.dacoromanica.ro

capătă o bună organizare. Director era Moise Fulea, iar dascăli: Eustaţiu Pop, Vasile Nevgheș și Simion Jînariu. Ori cum, nu se da multă învăţătură Românilor, căci ei nu aveau drepturi și erau consideraţi buni numai la munca pământului și la negustorie, iar « pentru alte meșteșuguri mai folositoare și mai cinstite, nu-i slobozesc ».

Se dau în școală cunoștinţe de limba română, mai mult pentru ca tinerii să știe a citi rugăciunile și cărţile sfinte, și ca să « dăm cinstea cea mai încuviinţată lui Dumnezeu și a doua cele ce's de trebuinţă în viaţa noastră » [1]). Se mai căpătau apoi câteva noţiuni de greacă [2]), care era limba de trebuinţă a negustorilor braşoveni, căci în ea îşi făceau corespondenţa.

Deci, Constantin Lecca a învăţat carte românească în şcoala primară. Tot acolo, şi la preotul bisericii, învaţă limba greacă. Altă carte nu-i putea da Braşovul. Totuşi, tatăl dorind ca fiul său să se cultive, credem că pictorul Lecca a urmat şi cursurile gimnaziului săsesc din Braşov. Din documentele braşovene publicate până acum, nu avem nici o mărturie, sunt însă dovezi indirecte. In genealogiile lui O. G. Lecca se afirmă că pictorul era singur la părinţi; totuşi el a mai avut sigur un frate şi o soră. Intr'o scrisoare din 1834, publicată în Biblioteca Românească [3]), pictorul Lecca trimete de la Craiova o scrisoare mamei sale, prin care o consolează pentru moartea fiicei sale, Caliope, tot odată adăogând şi 40 de galbeni pentru o cruce de mormânt. S'ar părea deci că O. G. Lecca este insuficient informat asupra trecutului familiei sale. Pe de altă parte, într'un studiu, d. A. Mureşianu, ne spune: « chiar şi profesorul nouei şcoli din Cetate, Dimitrie Lecca, un

---

[1]) Aceste informaţii sunt luate din Andrei Bârseanu, *op. cit.*

[2]) Dintr'un document din 1819 se vede clar importanţa dată limbii greceşti: ... « măcar noi fiind mai aproape de biserica grecească în Cetate, mai cu seamă la biserica neunită mergem la ascultarea slujbei bisericeşti, totuşi pe popa Nicolae Panovici nu-l poftim ca să ne fie preot la numita biserică grecească pentru purtarea lui cea scandaloasă, care ieste cunoscută şi mai dinainte vreme şi acum mai curând... preferind pe preotul grecesc şi ca să poată copiii noştri în limba grecească mai cu lesnire a se procopsi ». Acest document este semnat şi de Dumitrachie Leca şi de Ioan Leca Răuţ. Vezi: N. Iorga, *Acte româneşti şi câteva greceşti din Arhivele companiei de comerţ oriental din Braşov*, Vălenii-de-Munte, 1932, p. 230.

[3]) *Biblioteca Românească*, 1834, partea VIII-a, pp. 42—43.

www.dacoromanica.ro

frate al pictorului Constantin Lecca, fusese elevul şcoalelor din Blaj »[1]). Cine e Dumitru Lecca ştim, mai ales ştim ce carte a învăţat. Andrei Bârseanu ne spune că « la 2 Mai 1835, în locul lui Anton Stamatopulo la şcoala din Cetate vine ca învăţător primar Dimitrie Lecca, de naştere din Braşov, care îşi făcuse studiile la şcoala grecească şi la gimnaziul săsesc din oraşul său natal şi le continuase un an de zile la Blaj »[2]). Acelaşi fapt ne este afirmat şi aiurea[3]). Dacă Dumitru, fratele lui Constantin, a învăţat la gimnaziul săsesc şi la Blaj, bănuesc că şi pictorul a urmat aceleaşi cursuri. Dovezi pentru susţinerea acestei afirmaţiuni mai găsesc şi în următoarele: Indată ce a ajuns la Buda, Carcalechi l-a luat pe lângă dânsul, publicându-i studii şi bucăţi literare ce necesitau neapărata cunoaştere a limbei germane. A învăţat Lecca germana la Buda? Este exclus să ne închipuim că a putut-o face aşa de repede. Dacă admitem trecerea lui pe la gimnaziul săsesc din Braşov, înţelegem atunci perfecta stăpânire a limbei germane, pentru care va arăta simpatie toată viaţa.

In concluzie, în ce priveşte origina şi educaţia lui Constantin Lecca, putem spune că el este fiu de fruntaş negustor braşovean. Format până la vârsta de 18 ani în oraşul în care se născuse, a trebuit să primească o cultură aleasă, fiindcă clasa socială căreia aparţinea avea posibilităţi materiale şi preocupări intelectuale de tot soiul. Crescut în mediul românesc, el este pătruns şi de ideile ce circulau în Principate, căci Braşovul a avut totdeauna puternice legături cu Vechiul Regat. Şi-a completat învăţătura românească cu cea germană, căpătată în şcolile săseşti, cum şi cu ideile naţionaliste-latiniste ale Blajului. La formarea sufletului său a contruibuit într'o largă măsură şi mama sa. Dintr'o scrisoare din 1834, publicată în Biblioteca Românească, se desprinde

---

[1]) A. Mureşianu, *Şcoalele naţionale centrale şi liceul A. Şaguna din Braşov*, « Boabe de Grâu », 1933, p. 198.

[2]) A. Bârseanu, *op. cit.*, p. 22.

[3]) B. Baiulescu, *op. cit.*, pp. 129—30: « Lui Antonie îi succese Dimitrie Leca, nepotul de soră alu curatorului Ioan Zsipa de S. Niculae. Acest Leca învăţase foarte bine la greci şi la saşi, iar la Blaj ascultase un an la facultatea filosofică. Leca luat odată pe fugă de către studenţii saşi, având şi neplăceri cu unii părinţi, în Martie 1836 îşi dete demisiunea şi în Mai trecu la Târgovişte, unde se măritase mamă-sa a doua oară. Mai apoi Leca deschise bolta în Oradea Mare, unde a şi repauzat ».

www.dacoromanica.ro

clar iubirea ce-i păstrase. Bănuesc că, în familie, mama a fost aceea care s'a ocupat mai de aproape de copii, fiindcă cei trei fraţi, din puţinele dovezi rămase, de dânsa sunt legaţi în tot momentul, pe când tatăl nu apare niciodată în amintirea copiilor. Divorţat de soţia sa, Dumitru Lecca moare în 1835, fără ca pictorul, fiul său, să fi fost prea înduioşat de aceasta.

Inainte de a-l urmări pe Lecca la Buda, e bine poate a pune în relief latura practică a mediului braşovean. In centrul negustoresc al Braşovului, Constantin Lecca a cunoscut în jurul său oameni care se descurcau uşor în viaţă. De la ei, pictorul a învăţat cum se face avere, cum se răsbeşte şi cum poţi să-ţi faci protectori, atunci când forţele personale nu sunt suficiente pentru formarea unei situaţii sociale sigure. Latura aceasta o vom remarca în repetate rânduri în cariera lui Lecca.

LA STUDII ÎN STRĂINĂTATE

De la 1822, de când ştim că el urma cursurile şcoalei româneşti din Braşov, nu mai avem nici o ştire până la apariţia sa în Buda. O cercetare amănunţită în Arhivele braşovene ar lămuri poate şi aceşti ani ai vieţii lui Lecca.

Cu stabilirea sa la Buda, începem al doilea capitol al vieţii pictorului, acel al formării în contactul cu Occidentul. Intâia problemă ce trebue explicată, în legătură cu plecarea la Buda, prezintă un dublu aspect: De unde a căpătat Lecca acest îndemn şi cu ce năzuinţi a ajuns el în capitala Ungariei?

Se ştie că, în secolul al XVIII-lea, mulţi tineri ardeleni au călătorit la Buda, Viena şi Roma, spre a studia dogmele şi rânduiala catolică, ca, apoi, să devie propagandişti printre Românii ortodoxi. Stăpânitorii nu şi-au ajuns însă ţinta: Intreaga pleiadă de intelectuali formaţi în Apus, au devenit istorici şi filologi, cheltuindu-şi energiile pentru dovedirea latinităţii poporului român. De la ei a pornit apoi un puternic curent de redeşteptare naţională. In fruntea lor erau: Micu, Şincai şi Maior. In secolul al XIX-lea se formase o tradiţie în sensul că mulţi studenţi să-şi complecteze studiile în străinătate sau în capitală. Mai toţi cei porniţi din Blaj s'au oprit cel puţin la Buda, când nu ajungeau până la Viena şi Roma. Printre aceştia trebue socotit şi Constantin

www.dacoromanica.ro

Lecca. Chiar dacă nu a făcut studii la Blaj, din biografia lui Dumitru Leca am văzut că centrul uniților era considerat și în familia lui Lecca, deși ortodoxă, ca un focar de cultură și de patriotism românesc. E de presupus că de aici a primit tânărul Constantin Lecca sugestia de a se duce la Buda.

A doua întrebare este dacă el a plecat la Buda cu dorința lămurită de a studia pictura, sau acest gând i-a venit numai după ce a sosit acolo. La aceasta voi căuta să răspund în ultimul capitol al acestei monografii.

Am spus că mulți tineri ardeleni se duceau la Buda pentru studii. Intr'adevăr, după 1820, așa cum reese dintr'un citat din Biblioteca Românească, se aflau acolo «în tot anul câte 15 până la 25 de studenți Români cu deosebite talenturi»[1]), majoritatea lor fiind săraci, pentru perfecționarea studiilor. Buda este întâiul popas în peregrinările lor în Occident. Aici se afla și tipografia Universității, unde mulți ardeleni și chiar scriitorii vechiului Regat își tipăreau cărțile. Censorii acestei tipografii, pentru cartea românească, fuseseră: Ion Onișor, Samuel Micu, Gheorghe Șincai, Ion Corneli, Petru Maior. Studiile lor de istorie aici se tipăriseră. Prin ei s'a format în Buda acel curent istoric, în care se cuprinde și activitatea pictorului Constantin Lecca.

Sosit la Buda, tânărul Lecca a găsit acolo pe Zaharia Carcalechi. Din acel moment «ferlegerul» cărții românești îi va fi mai mult decât un părinte. Carcalechi era brașovean și nu ne putem închipui să nu fi

[1]) Pentru însemnătatea lui, reproduc întreg pasagiul:

«Cu mare bucurie și mângâere vedem prin Academiile Ungariei o mulțime de tineri studenți (școlari) Românești, cari precum prin blânda și morala sa purtare, așa și între învățături se deschilinesc, așișderea în Crăiasca Universitate din Pesta de vreo 5, 6 ani încoace, în tot anul se află câte 15 până la 25 de studenți Români cu deosebite talenturi; însă cel mai mare al lor număr săraci fiind, sunt siliți a informa adecă a învăța pre alți prunci ca să-și poată agonisi cele de lipsă ale vieții; și așa afară de studiile cele prescrise în școli, nu pot întru alte învățături să se procopsească: că în loc de a se îndeletnici în învățarea limbilor cultivate, p. e. în cea franțuzească, italienească și altele, trebue să se deprindă cu învățătura pruncilor, de la care au modul vieții. Deci cât ar fi de bine de s'ar milostivi oare cine ar face vreun stipendium pentru 1, 2, 3 seau 4 feciori, carii să învețe în această crăiască Universitate și sânt cu minte deșteaptă, cu purtare prea morală dăruiți, și dau adevărate semne de sârguință». Vezi *Biblioteca Românească*, partea I-a, p. 43.

www.dacoromanica.ro

cunoscut familia Lecca, acei mari negustori din Brașov. In partea a II-a a Bibliotecii Românești se găsește lista abonaților la revistă, printre care se află și Ioan R. Leca din Brașov [1]). Printre abonații din Buda ai revistei este trecut și « zelosul tânăr Constantin D. Lecca, pictor de închipuiri » [2]). Ioan R. Leca era abonat și în 1821, când a apărut întâia oară Biblioteca Românească [3]). Carcalechi cunoștea deci familia Leca și este de presupus că s'a ocupat de pictor în mod special, în urma poate a recomandării familiei. Dintre toți tinerii aflați în Buda, Carcalechi se interesează în deosebi de unul: acesta era Lecca: « aici nu pociu trece cu vederea pe un tânăr din sînul Natiei Românești născut, anume Constantin Leca, cel ce învață măestria zugrăvelei, adică pictura » [4]). Și cum Lecca nu avea bani, Carcalechi cere, cu multă căldură, sprijin material Românilor din Regat [5]).

Anul sosirii lui Lecca în Buda nu îl știm cu precizie. Caralechi spune în revista sa că « abia este un an de când venind la Buda s'a apucat de această măestrie » [6]). Partea întâia a Bibilotecii Românești, unde se află această notiță, s'a tipărit în 1829. Știm însă că materialul acestei părți a fost cenzurat la 28 August 1828 [7]). Dacă și notița despre Lecca a fost scrisă în 1828, înseamnă că el a sosit în Buda în vara anului 1827, adică înainte de a împlini vârsta de 17 ani.

Ajuns la Buda, care au fost studiile întreprinse de Lecca? După Caracalechi, el s'a ocupat numai cu pictura. Mediul, școala de arte și muzeele Budei nu prea aveau mare însemnătate în acea epocă. De aceea, așa cum reese din însemnările lui Carcalechi, Lecca întenționa să plece la Roma, unde să poată studia pe Rafael și pe toți pictorii Renașterii intaliene [8]). Este interesant totuși să știm cu ce s'a ales Lecca din mediul cultural al Budei, unde, după cum vom vedea, el nu a fost numai pictor.

---

[1]) *Biblioteca Românească*, 1829, p. 57.
[2]) Ibidem.
[3]) Ibidem, 1821 la sfârșit se află lista prenumeranților.
[4]) *Biblioteca Românească*, 1829, partea I-a, p. 43.
[5]) Ibidem.
[6]) Ibidem.
[7]) Vezi coperta părții I-a.
[8]) Același citat dela n. 6.

www.dacoromanica.ro

La Buda, după cum am spus, au trăit cei trei corifei ai Școalei Ardelene. Acolo și-au tipărit studiile lor istorice. Petru Maior, ultimul din aceștia, murise în acest oraș în 1821. Opera sa istorică a fost continuată apoi de tinerii aflați în capitala Ungariei. Ceea ce îl preocupa pe Maior, era să răspundă cu succes acelora ce negau latinitatea și continuitatea elementului românesc din Ardeal. Aceste idei sunt cuprinse în opera sa și tot ele călăuzesc întâia revistă românească: Biblioteca Românească. Editorul și conducătorul acestei reviste este Zaharia Carcalechi [1]). Aflat la Buda încă din 1812, când avea 25 de ani, Carcalechi a trăit în preajma lui Petru Maior și a lui Gheorghe Șincai. Dela ei pornește ideea creerii unei reviste românești cu preocupări istorice. Revista s'a tipărit în 1821, de când nu mai apare până în 1829 [2]). Planul ei cuprindea studii de istorie, literatură, economie, etc...., dar temeiul ei era trecutul poporului românesc. « Cetind istorii — scrie Carcalechi — spre care dela fire am mare plecare, m'am învins și m'am învățat, adecă că eu sunt *Roman* și toți Românii *Romani*. Deci înainte am început a-mi cerceta națiia mea mai de aproape și o asemăna cu altele și am aflat — vorbind drept — între Români:

---

[1]) Despre Carcalechi s'a scris foarte puțin, deși începuturile culturii românești în secolul al XIX-lea sunt strâns legate de numele său. In calitate de editor, de conducător de reviste, de tipograf, a ajutat atât de mult pe scriitorii epocii sale, încât ar merita o monografie specială. Cum nu e locul să stăruesc mai mult asupra sa, mă limitez să clarific în această notiță numai ceea ce interesează lucrarea de față. S'a spus că Zaharia Carcalechi ar fi venit la Buda din Serbia. Prof. Ion Lupaș găsește următoarea însemnare: « Buda 1812, 16 Septembrie s'a cununat Zaharia Carcalechi din *Bressovo* în I-a căsătorie cu fecioara Anastasia Pufke prin preotul Teodor Georgevici » (vezi I. Lupaș: *Cea mai veche revistă literară în Anuarul Institutului de Istorie națională*, I, Cluj, 1922, p. 120). De aici d-l Lupaș conchide că Z. Carcalechi este din Bressovo, o localitate în Serbia. In realitate el a venit la Buda din Brașov (aceasta vrea să spună Bressovo), cel puțin așa reese din testamentul mamei sale, unde se specifică ce se lasă fiecăruia din copiii săi:

« Brașov, 1811, Maie 15, după moartea răposatei jupânesi Marie al răposatului Gheorghe Carcalechi și au rămas trei feciori și trei fete: întâi Zaharia de ani 24, chir Gheorghe, însurat, chir Constantin, însurat, Paraschiva, măritată după chir Anastasii și Lina, văduvă, Maria iarăși văduvă. » Vezi N. Iorga: *Acte românești și câteva grecești din arhivele companiei de comerț oriental din Brașov*. Vălenii de Munte, 1932, pp. 208—211.

[2]) *Vezi Bibliografia românească veche*, cât și articolul d. Ion Lupaș citat mai sus.

www.dacoromanica.ro

minți agere, talenturi ascuțite, însușiri, cu un cuvânt, întocmite spre orice măestrie [1]) ». Cum Carcalechi însă nu avea o pregătire științifică, s'a folosit în realizarea ideilor sale de tinerii Români aflați în Buda, mai ales de « învățatul și învăpăiatul » Damaschin T. Bojânca. și « de alți aleși scriitori » [2]). Primul a fost mult timp sufletul revistei. Ideea retipărirei ei în 1829 tot a lui trebue să fie. Carcalechi era mai mult un negustor al cărților, Bojânca era un fel de elev al lui Petru Maior. Toată activitatea lui Bojânca de mai înainte și după întemeierea revistei, e în strânsă legătură cu ideile călăuzitoare ale Bibliotecii Românești.

Petru Maior tipărește *Istoria pentru începutul Românilor în Dachia* [3]) și opera sa s'a răspândit destul de repede printre Românii de pretutindeni, încât se simțea nevoia unei noi ediții. Cartea a avut răsunet și printre savanții străini, unii din ei răspunzând în scris negativ teoriilor lui Maior. In 1834, Iordache Mălinescu tipărește ediția a doua a operii lui Maior. La sfârșitul lucrărilor s'au adăugat, având titlul și paginația diferită, traducerea broșurilor polemice apărute între timp. Ediția aceasta s'a făcut sub îngrijirea lui Damaschin Bojânca [4]).

In 1823 apare la Halle o lucrare în contra teoriilor lui Maior [5]). Bojânca tipărește o broșură, ca răspuns acestei lucrări [6]). Pentru a putea să-și continue lupta sa istorică, Bojânca s'a învoit cu Carcalechi ca să conducă Biblioteca Românească. Scopul principal al revistei era să publice o Istorie a Romanilor, alcătuind-o după « toate Istoriile vestite, care se află în crăiască Biblioteca din Pesta ». De aceea, întâiul articol scris de Bojânca începe cu « Craiul I. Romulus » și continuă Istoria Romanilor până la « Octavian ca moștenitor al lui Caesar ». De aici înainte lucrarea este tălmăcită de Grigore Cuciuran

---

[1]) *Biblioteca Românească*, partea IX-a, pp. 55—56.

[2]) Ibidem, partea I-a: Cătră Cetitoru.

[3]) 1812. Vezi *Bibliografia românească veche*. Tomul III, fasc. I—II, București, pp. 57—61.

[4]) Ibidem, 1936, p. 527.

[5]) Er weis, dass die Walachen nicht Römischer Abkunft sind, und diesz nicht aus ihrer Italienisch-Slavischen Sprache folgt. Vom k. Rath v. XXX.

[6]) Respundere desgurzătoare, (sic), Buda, 1828.

www.dacoromanica.ro

din Moldova, pentru ca apoi să fie continuată de Constantin Lecca [1]) și Ioan Triffu. In revistă mai apar și alte studii de istorie. Bojânca scrie viața lui Dimitrie Cantemir, domnia lui Radu Șerban, cum și «Vestitele fapte și perirea lui Mihai Viteazul». Constantin Lecca publică «Viața principiului și eroului Moldoviei Ștefan Cel Mare [2]) ».

In Ștefan cel Mare, Lecca vede un erou al cărui «nume mărit în Europa a străbătut pe aripile slavei în toate părțile». Domnitorul Ștefan este un bun organizator de oaste, un mare războinic și, în acelaș timp, un iubitor de pace. «El birui pe Poloni, Tătari, Unguri, Munteni și pe însuși Sultanul Bajazid al doilea, groaza Europei». Studiul lui Lecca despre Ștefan cel Mare este de fapt o înșirare cronologică de date, scoase din cronicile românești și din isvoare străine, ca: «Engel, Strigovschi, Hromer», etc... La sfârșitul studiului este o caracterizare a lui Ștefan cel Mare, care ne arată cum a înțeles Lecca să înfățișeze chipul acestui Domnitor. In Ștefan cel Mare, Lecca vedea «un om nu mare de statură, adânc gânditor, nu măreț, plin de duh apărător al dreptului său, de față la orice bătae, înțelegea foarte bine măestria războiului, mai totdeauna în triumf de biruință înturnându-se, niciodată prin nenorocirea strâmtorat, apururea așeptând o mai bună soartă».

Deci, Carcalechi, în colaborare cu Damaschin Bojânca, conduce Biblioteca Românească, căreia îi serveau de program teoriile istorice ale lui Petru Maior. Tinerii Români aflați la studii în Buda, au colaborat la această revistă, fiind educați în acelaș timp într'un fel de cenaclu istoric. Istoria le servea pentru redeșteptarea poporului românesc și apărarea drepturilor acestuia. Dintre colaboratori, trei sunt mai de seamă: 1. Damaschin Bojânca, sufletul revistei. El ajunge în 1834 conducătorul seminarului Veniamin din Iași. 2. Ioan Triffu, teolog, care nu este altul decât Ioan Maiorescu [3]) 3. Constantin Lecca, întâiul pictor modern al Principatelor Românești. Tot el este cel mai

[1]) Partea VII-a, p. 1.

[2]) Partea VI-a, p. 27.

[3]) Articolul cel mai științific desvoltat din *Biblioteca Românească* este al lui Maiorescu. De aici putem deduce superioritatea lui față de toți Românii din Buda. Studiile sale publicate se bazează pe izvoare, și nu sunt simple traduceri, cum erau cele ale lui Bojânca sau Lecca.

www.dacoromanica.ro

apropiat de Carcalechi, colaboratorul său cel mai intim. In cercul din jurul Bibliotecii Românești, el a intrat ca pictor. Dela început Carcalechi promite că fiecare număr al revistei va fi însoțit «cu o icoană în toată partea a vestiților Prințipi Românești». Lecca era însărcinat să realizeze aceasta. Pentru facerea portretelor, a trebuit să cerceteze cronicile și studiile istorice. Pentru Mihai Viteazul avea de-a gata studiul lui Bojânca. Pentru Ștefan cel Mare a trebuit să-și strângă singur materialul documentar. Cum, în timpul acela, Carcalechi avea lipsă de colaboratori, a recurs la Lecca. Astfel acesta, pe lângă pictor, devine și istoric.

Un alt articol istoric al lui Lecca este o traducere a Istoriei Romanilor, începută de Bojânca, dela moartea lui Tiberiu până la Războiul Romanilor cu Britanii. Ultima colaborare a sa la revistă o formează nuvela *Jucătorul de cărți* [1]), pe care o traduce din limba germană, semnând-o cu numele: Pictorul Constantin Lecca Răuț.

Preocuparea principală a lui Lecca, la Buda, a fost însă arta. Din notițele lui Carcalechi, se vede râvna cu care el lucra ca să devie pictor. Dorința sa vie era să ajungă la Roma. Acolo, făcând còpii după picturile celebre, el spera să-și însușească unele din marile calități ale artiștilor Renașterii. Fost-a Lecca la Roma în această perioadă a vieții sale? E greu de spus. După informațiile existente, s'ar părea că el a cunoscut acest oraș înainte de a veni la Craiova. Aceste informații însă nu sunt documente. Dacă Lecca ar fi fost la Roma înainte de 1834, desigur că Zaharia Carcalechi ar fi subliniat acest fapt în revista sa. Este însă aproape sigur că el a stat și la Viena. Buda pe atunci nu avea un rol deosebit în mișcarea artistică. Muzeele de seamă și pictorii mai talentați erau la Viena. Nici nu se poate închipui ca cine se interesa de pictură să stea la Buda și să nu se ducă la Viena. De altfel stilul portretelor lui Lecca este profund influențat de școala vieneză. S'ar putea deci conchide că Lecca a stat mai mult timp la Buda, că s'a dus apoi la Viena și că cea mai mare parte din timpul său a consacrat-o picturei. Fiind amator de subiecte istorice, sub influența mediului în care trăia, se ocupă și cu istoria, în urma insistențelor protectorului său, Carcalechi.

---

[1]) Partea VII-a, p. 27.

www.dacoromanica.ro

In 1837, când cere învoirea pentru a deschide o tipografie la Craiova, Lecca spune că avea «cunoștință de meșteșugul tipografic». Acest meșteșug n'a putut să-l învețe decât la Buda. Intrebarea este cu ce ocazie și-a însușit el cunoștințele tipografice? Sunt două posibilități. Fiind băiat sărac, pentru a putea să se întrețină, a lucrat poate în tipografia Universității din Buda, care avea nevoe de știutori de limba românească pentru tipărirea cărților ce se trimeteau nouă. Mai probabil însă că el a învățat tipografia făcând corecturi la revista lui Carcalechi, care ne având nici timp și nici înclinare spre a corecta Biblioteca Românească, l-a însărcinat probabil pe Lecca cu această operație. Lecca a pierdut desigur mult timp prin crăiasca tipografie, a început însă să cunoască ce vrea să zică arta tipografică.

Constantin Lecca a pornit astfel din Brașov la Buda, la vârsta de 17—18 ani, spre a-și completa studiile. Dela început, chiar dacă nu a venit cu gândul acesta, îl vedem studiind pictura, care rămâne ocupația de căpetenie a vieții sale. Tot acolo el găsește un mediu intelectual format sub înaltele idei ale lui Petru Maior. Lecca intră dela început în lupta pentru redeșteptarea poporului român și apărarea drepturilor sale istorice, punând tot talentul său în slujba acestui ideal.

In vremea aceea, Buda cunoștea doi Români de ispravă. Unul e Carcalechi, brașovean ca și Lecca. El ia în seama sa pe noul venit și-l călăuzește la tot pasul, purtându-i și grija materială. Al doilea era Bojânca, continuator al operii lui Petru Maior, spirit de o largă cultură istorică. Carcalechi, om practic, și Bojânca, om cult, pun bazele Bibliotecii Românești, al cărui colaborator de frunte a fost și Constantin Lecca.

In acest cerc el își formează o cultură istorică, necesară meșteșugului său. Tot de aici el învață ce este o revistă și cum se conduce. Mai mult încă, află ce este tipografia. Preocuparea sa de căpetenie este însă pictura, pe care o cunoaște din studiile sale la Buda, dar pentru perfecționarea căreia întreprinde mai multe călătorii, în special la Viena și poate la Roma.

Inarmat cu aceste cunoștințe, Lecca pleacă la Craiova, în anul 1833.

www.dacoromanica.ro

PROFESOR LA CRAIOVA

Școala ardeleană, printre alte merite, are și pe acela de a fi creat o mare clasă de cărturari. Unii dintre ei au trecut Carpații, organizând învățământul din Muntenia. Cel mai de seamă dintre aceștia este Gheorghe Lazăr [1]).

In 1834, Biblioteca Românească încetase de a mai apare, poate fiindcă o părăsise mai toți colaboratorii. Bojânca era la Iași, unde organiza școala ieșeană. Ioan Triffu, care va semna de acum înainte Ioan Maiorescu, e numit profesor la Cerneți (Mehedinți). Constantin Lecca vine și el în Regat, ca profesor de desen și caligrafie la școala centrală din Craiova. Insuși conducătorul revistei, Carcalechi, se stabilise la București, continuîndu-și activitatea de mai înainte.

Prin Regulamentul organic din 1832, școalele românești căpătau o nouă și vastă organizare. Printre altele, gimnaziile din București și Craiova primeau câte un profesor de desen. La Sfântul Sava e numit în acest post, în 1832, Wallenstein; la Craiova este adus, în 1834, Constantin Lecca. Bănuesc că recomandarea lui Lecca la Craiova s'a făcut prin Zaharia Carcalechi, aceasta având multe cunoștințe în București. Insuși Eliade Rădulescu era în raporturi bune cu el. Mai bine de un an catedra de desen din Craiova rămăsese vacantă. Nici un Român nu avea pregătirea necesară ca s'o ocupe. S'a recurs mai întâiu la Wallenstein, un german mediocru, fără nici o însemnătate ca pictor. Cum catedra dela Craiova era trecută în buget și nu se afla nici un pretendent, s'a chemat în cele din urmă ardeleanul Lecca. Abia în anul 1834 numele său apare în lista profesorilor. Totuși el se găsea acolo încă din 1833. Portretul lui Grigore Pleșoianu, executat la Craiova, este datat din acel an.

Odată sosit în acest oraș, Lecca nu-l mai părăsește până în 1848, când trece la Brașov, din cauza Revoluției. Activitatea sa la Craiova a fost variată și bogată. Localnicii l-au primit bine. Grație talentului său, el a putut pătrunde în casele boierilor și marilor negustori. Astfel

[1]) Despre activitatea ardelenilor în organizarea învățământului dincoace de Carpați vezi N. Iorga, *Istoria Invățământului*, cap. Ardelenii în învățământ, p. 272, cum și *Istoria literaturii române în sec. al XIX-lea*, vol. I, p. 286.

www.dacoromanica.ro

el a cunoscut pe Victoria, fiica lui Otetelișanu și a Ecaterinei, soră a lui Iordache și Grigore Otetelișanu, cu care se căsătorește în 1836. Familia Otetelișanu era bogată și cu mare trecere pe lângă conducătorii Țării Românești. Prin relațiile întinse ce avea acum, Lecca reușește să se impună, iar munca sa e încununată de succes.

In realizarea ideilor sale, Lecca e ajutat pe de o parte de faptul că în Craiova era un mediu prielnic unei desvoltări intelectuale, pe de alta de familia Otetelișanu, care îi asigură, pe lângă o situație materială, și sprijinul lui Petrache Poenaru, a cărui mamă era tot o Otetelișancă.

In Oltenia, pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, începuse o viață nouă. Legăturile de comerț ale boierimii locale cu diferiți negustori din Ardeal, în special cu cei dela Sibiu, cu un Hagi Constantin Pop, erau puternice. Prin negustorul sibian se făcea contactul cu Occidentul, de unde se cumpărau, pe lângă multe nimicuri pentru luxul femeiesc, cărți, reviste și ziare. Boierimea craioveană era setoasă de cultură. In afară de aceste lecturi, ea obicinuia să-și trimeată copiii la studii în străinătate. Unii învățau la Sibiu, la școala greco-germană a lui Trautman, iar fetele la mânăstirea ursulinelor, tot în Sibiu, alții la Viena, chiar și la Paris. Boierii erau darnici, făceau spitale și școli. Printre ei găsim pe: Glogoveanu, Jianu, Bengescu, Brăiloi, Știrbei, Bibescu, Cocea. Copiii lui Bibescu, Știrbei, Bengescu, după studiile făcute în Apus, nu se mai înapoiază în Craiova. Ei rămân în București, unde au fost în fruntea mișcării de propășire a Țării Românești. Cei rămași la Craiova aveau o școală grecească cu renume; o altă școală grecească se găsea la Cerneți, în Mehedinți. Craiovenii căutau apoi să se informeze de cele ce se întâmplau peste hotare, de progresul culturii străine, de noile apariții în domeniul cărții. Aceste noutăți le ajungeau prin ziarele străine. Pentru a ilustra această afirmație, dau cuvântul boierului Barbu Știrbei:

« Mulți de aici, scria aceasta lui Hagi C. Pop, au scris pentru gazeturi, au și dat bani și nu le-au mai venit; s'a auzit o vorbă, că pe gazetar l-ar fi închis, dar nu putem ști cu adevărat este sau nu: dumneata poate să știi de va fi așa, și cum că s'ar fi oprit cele grecești să nu se mai dea afară. Că te poftesc pe dumneata, fă un mijloc și îmi trimite nemțești de aci, din Sibiu: știu că mulți obicinuiau de au gazeturi,

www.dacoromanica.ro

mai vârtos chir Enache, cumnatul dumitale, trebue să aibă; plătește dumneata și îmi trimite două trei partide, dela Ghenarie, și de aci înainte fă dumneata rânduiala de-mi trimete totdeauna »[1]).

Astfel de cereri pentru « gazeturi » nemțești, franțuzești și italienești sunt semnate de: Sărdarul Farfara, Jianu, pitarul Nicolache, Ion Vlădoianu, etc... Chiar și Dionisie Eclesiarhul folosește în cronica sa informații luate din ziare străine: atunci cînd vorbește despre Napoleon, el se documentează « după spusele gazeturilor ».

Iată cum în Craiova, influențele apusene pătrunse prin intermediul negustorilor, de multe ori ardeleni, crează un mediu cultural, o pătură de dornici cititori de « gazeturi », de literatură occidentală. Dela cultura religioasă, grecească, slavonească și întru câtva românească se trece, la sfârșitul secolului al XIX-lea, la ideile apusene. Inoirea sufletească, această renaștere, simțită de toată țara, se petrece și la Craiova.

La aceasta a contribuit și școala locală, craioveană. Se cunoaște rolul jucat de Gheorghe Lazăr în organizarea învățământului. Opera sa e continuată de Heliade Rădulescu. Dintre elevii lui, s'au ridicat unii dascăli care transformă școala de grecește dela Craiova în școală românească. Această schimbare s'a făcut în 1827. Primii profesori ai școalei sunt Stancu Căpățâneanu și Grigore Pleșoianu. Intâiul, de o cultură și vederi nu tocmai întinse, face totuși multe traduceri: O mitologie, romanul Zadig de Voltaire, Contractul Social al lui Rousseau, « o Bibliotecă desfătătoare și plină de învățături, etc. [2])..... Grigore Pleșoianu e superior colegului său. Traducerile sale dovedesc cunoștințe mai vaste și un fin gust literar. Era și un om de idei, după cum se vede din prefața *Canarului*. A publicat o gramatică franceză, o traducere din Fénelon, Genoveva de Brabant și altele [3]).

---

[1]) N. Iorga, *Studii și documente*, VIII, p. 35.

[2]) Școala s'a deschis în Craiova de Stancu Căpățîneanu la 20 Mai 1826. Informații asupra acestor începuturi și despre Căpățîneanu se găsesc în revista *Ion Maiorescu*, număr festiv, 1933, Nr. 7-8, cât și în N. Bănescu, *Inceputurile școlii centrale a Craiovei*. Convorbiri literare, XLIV, pp. 885—893 și 989—1001. Despre activitatea de traducător a lui Căpățîneanu vezi *Bibliografia românească veche*, ultimul volum, indice.

[3]) Despre profesorul Gr. Pleșoianu vezi N. Bănescu: *Un dascăl uitat: Grigore Pleșoianu*. Analele Academiei Române. Secția istorică. Seria II. Tomul XXXVII, 1915.

www.dacoromanica.ro

Acest oraș: cu școală, cu profesori, dintre care unii autori și traducători, cu boieri dornici de citit, cu 33 de biserici, era potrivit să primească ideile noi și o mai mare desvoltare intelectuală. Intâiul pas în modernizarea culturii românești la Craiova l-au făcut boierii, negustorii și profesorii citați mai sus. A doua etapă a acestei modernizări se datorește celor doi ardeleni veniți aici, din Buda: Constantin Lecca și Ioan Maiorescu.

Activitatea lui Ioan Maiorescu la Craiova este bine cunoscută [1]). Aportul adus de Lecca nu este știut decât din câteva notițe răsletite în studii și reviste.

Prin Regulamentul din 1832 se proiectase la Craiova și o catedră de desen și caligrafie, pe care o va ocupa Constantin Lecca, abia în 1834. In felul acesta el este întâiul profesor român de desen în Muntenia, la București fiind germanul Wallenstein. Pentru însemnătatea faptului, să ne oprim puțin asupra îndatoririlor profesorului de desen, specificate în Regulamentul organic din 1832. Articolul 60 prevede că al doilea obiect de învățătură în clasa I-a umanioară va fi caligrafia, având ca scop « ca să se obicinuiască școlarii de timpuriu a scrie curat ». In aceeași clasă se va învăța și desenul, « a căruia trebuință este de obște cunoscută pentru influența ce are la înaintarea meșteșugulurilor și meseriilor ». Desenul se va preda și în celelalte clase și după chipul următor: « în cel dintâi se va învăța desenul de chipuri, în cel de al doilea desenul de situație, în cel d'al treilea se va face desenul de Topografie, în cel de al patrulea de arhitectură și de mecanică în projecții geometrale, și perspective. Cu toate acestea desenu liniar fiind de o trebuință mai de obște să va arăta în toate clasurile. Modelurile pentru toate felurile de desemn, trebue să fie înmulțite și bine lucrate, modelurile de desen liniar vor fi întovărășite decât să va putea cu modeluri în relief, învățătura desenului să va schimba cu caligrafia dintr'o zi într'alta » [2]).

Acestea erau obligațiile de profesor ale lui Lecca, obligații împlinite cu mult succes, după cum reese din raporturile superiorilor săi. In 1836, Directorul P. Poenaru face o inspecție la școala centrală din

[1]) Vezi N. Bănescu și V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu. Scriere comemorativă, cu prilejul centenarului nașterii lui*, 1811—1911, București, 1912.

[2]) *Regulamentul organic*, ed. 1847, pp. 375-6.

www.dacoromanica.ro

Craiova, cu care prilej constată că Lecca în acel an a lipsit dela școală fiind bolnav timp de un semestru, dar «din lucrarea școlarilor din anul trecut se dovedește că d-l Lecca să străduește cu cea mai nepregetată râvnă la împlinirea datoriilor sale, și după bunele mijloace ce întrebuințează dobândește școlarilor înlesnire la aceste învățături»[1]). In același raport se repetă plângerea lui Lecca în ce privește salariul său de 300 lei pe lună, iar Poenaru constată că «ce i se dă nu este potrivit cu ale sale însărcinări. Adevărat că acest profesor la îndeletnicirile sale în învățătura caligrafii și a desenului are multe osteneli; și prin râvna cu care își împlinește slujba meritează mai multă mîngîiere. De aceea am cinstea a propune cinstitei eforii să se facă la leafa acestui profesor o adăogire de 100 lei pe lună»[2]).

La Craiova, Lecca avea colegi pe Căpățîneanul, profesor de gramatică, Viramont de franceză, C. Vasilescu de hronologie și C. Mondaniotul de greacă. Dintre toți acești profesori, Lecca avea cultura cea mai vastă, după cum era și cel mai întreprinzător, deși avea abia 24 de ani. Fiind o fire muncitoare și îndrăzneață, ca și negustorii brașoveni, din care își trăgea obârșia, având entuziasmul creator și iubirea de patrie a ardelenilor Șincai, Maior și Clain, la școala cărora se formase în mediul dela Buda, Lecca nu s'a limitat la inițierea școlarilor în desen și caligrafie. El a pictat biserici și a făcut portretele boierilor localnici; a adus o tipografie și a scos o revistă; a tradus piese de teatru și a tipărit produsele literare ale Craiovenilor; a fost și inginer hotarnic. Intr'un cuvânt, acest tânăr, după expresia prof. G. Oprescu, a fost pentru Craiova ceea ce Eliade fusese pentru București. In opera sa a fost ajutat și de prietenul său Ioan Maiorescu, numit profesor de Istorie în anul 1837.

Aici e locul să stabilim un fapt: s'a spus că Lecca și-a realizat opera prin imboldul lui Ioan Maiorescu. Acesta sosește la Craiova în Septembrie 1837, însă planul de lucru al lui Lecca e cu mult mai vechiu. Din cuprinsul acestei lucrări se poate observa că tipografia este cerută de Lecca la Craiova încă din Iunie 1837, iar revista era plănuită de

---

[1]) Prof. Mih. Paulian, *Din trecutul liceului Carol I din Craiova*, în revista «Ioan Maiorescu», 1933, Nr. 7—8, p. 54.

[2]) Ibidem. In anul viitor i s'a trecut în buget salariul de 400 lei pe lună, vezi *op. cit.*, p. 56.

www.dacoromanica.ro

mai înainte. Lecca găsește în Ioan Maiorescu un imbold pentru planurile sale literare; în acelaș timp Maiorescu află în Lecca un real sprijin în organizarea unui mediu cultural la Craiova. Superior din multe puncte de vedere, Maiorescu ia locul întâiu în desvoltarea culturală a Craiovei, întunecând figura lui Lecca. La venirea lui Maiorescu în Craiova, corpul profesoral era desbinat. Totuși el face planul unui cerc cultural și literar cu ajutorul corpului didactic local. După modelul cercurilor culturale ardelene, așa cum era Casina dela Brașov, care avea probabil ceva echivalent printre Românii din Buda, Maiorescu strânge în jurul său pe profesori « pentru ca să-și întărească puterile minții și să-și înmulțească cunoștințele prin citit »[1]). Pentru realizarea planurilor sale, Maiorescu a găsit un puternic sprijin în Lecca.

Păstrând comparația d-lui Vasile Mihailescu[2]) și reducând proporțiile, am putea spune că Ion Maiorescu a încercat să realizeze la Craiova o « Junime literară », așa cum fiul său a obținut mai târziu cu atât succes, pe cea din Iași și București. In această « Junime » craioveană, al cărei suflet era Ion Maiorescu, Lecca a ocupat un loc de frunte. Dintr'o scrisoare a lui Maiorescu, ne putem da seama de cum trăiau în Craiova, oamenii cari se grupaseră în jurul lui. Pentru însemnătatea ei și pentru clarificarea acestei epoci din viața lui Lecca, reproduc pasagiile necesare:

« Am gândit dar, că ar fi frumos, ca profesorii cu familiile lor să se adune din săptămână în săptămână unii la alții, și în carnaval, iar la săptămână, să cineze pe rând unii la alții. Ne întrunirăm 4—5 profesori și 2—3 familii străine de sfera noastră, pe care încă le-am ales nu după familie, ci după inima și caracterul moral. Petreceam de minune. Iarna mai ales în carnaval ne adunam pe rând unii la alții: unii jucau cărți fără interes, de petrecere, alții jucau gajuri cuviincioase cu cucoanele, alții spuneau fabule, alteori ceteam câte o poezie, pe urmă închinam unii pentru alții, apoi făceam pantomine, uneori din vreo comedie, alteori din tragedii, alte ori luam câte un act din câte o bucată de teatru și eram noi între noi actori. La închinăciuni era dator fiecare să țină câte un cuvințel. La zilele numelui unuia dintre noi, se puneau câteodată și lăutari. Vara ne adunam rar. Când era senin și lună, luam

[1]) *Convorbiri literare*, 1911, pp. 1235.

[2]) Ibidem.

www.dacoromanica.ro

care ce aveam, altul salam, altul şuncă, unul caş, altul puiu, miel, altul plăcintă şi ne adunam pe lunca Jiului, apoi întindeam ceea ce am adus şi mâncam. Isprăveam cu cântări din poezii, la care luau parte şi cucoanele noastre, şi aşa veneam pe jos cântând, până la barieră. Era o viaţă de minune. Prin stăruinţele mele, şi, de sine, profesorii tineri se puseră pe învăţătură. Grigore Mihăescu s'a apucat mai întâi şi până acum au ieşit de supt mâna lui câteva cărticele folositoare. S'a apucat şi Călinescu, dar omul n'are talent pentru limbi... După întoarcerea mea din Moldova, am atras şi pe Panaitescu în cercul nostru. S'a pus şi el să-şi deplinească cunoştinţele ce le avea despre limba franceză şi greacă. Traduce acum o carte frumoasă: Istoria Romanilor pentru prunci. In urmă veni frate-meu, care nu pentru că mi-e frate, ci pentru că vorbesc adevărat — este un tânăr învăţat cu temeiu şi cu caracter de bărbat. La început era şi Serghie... Pentru două luni am atras şi pe Chiriţă între noi, şi îl adusesem de s'a apucat să traducă dîntr'un metafrast grecesc istoria romană a lui Eutropie; dar acest demon bun l-a stăpânit numai două luni. Odată ne puserăm cu Lecca să-l învăţăm vist, care joc cere mulţumire şi fără interes. Aceasta am făcut-o, ca să-l smulgem din prăpastia în care a căzut; dar nici aceasta n'a ţinut mult. S'a întors la stos ».

« Lecca, care odată era om plin de voie bună, s'a făcut din ce în ce tot mai melancolic; după ce s'a apucat de biserică, şi pe urmă cu călătoria sa pe la Roma şi prin Germania, a venit mai rar la adunările noastre şi fără cucoană. Astfel am petrecut noi foarte bine mai mulţi ani, răvneau mulţi la adunările noastre. Profesorii s'au schimbat mult din ceea ce i-am găsit, când am venit aici, şi când afară de Lecca nu mai citea nimeni cărţi. Şi caracterul lor a luat prefacere: căci din adunările noastre lipsiră necuviinţele, vorbele urîte, vorbele de rău de unii şi de alţii [1]). »

TIPOGRAFUL

Dela sosirea sa în Craiova, Lecca s'a gândit să tipărească o revistă; îi trebuia însă o tipografie. Craiova până la el nu a avut o astfel de instalaţie, aici nefiind un centru religios [2]). La Râmnic, la Govora erau

[1]) Ibidem.

[2]) In *Bibliografia românească veche*, d. Dan Simonescu se întreabă dacă nu cumva cărţile lui Căpăţîneanu şi Pleşoianu, din anii 1829—1830, nu s'au tipărit

www.dacoromanica.ro

tipografii; la Craiova nu. Se ştie că până la 1800, tipografiile erau aşezate pe lângă o mânăstire. Odată cu decadenţa mânăstirilor, au declinat şi tipografiile. Organizaţia lor era proastă şi nu puteau face faţă nici măcar la tipărirea cărţilor religioase. Curentele noi venite din Occident şi organizarea şcoalei româneşti de către Gheorghe Lazăr, aduc după sine şi reînoirea artei tipografului. La 1817, Dr. Caracaş, Stolnicul Răducanu Clinceanu şi Slugerul Dumitrache Topliceante « cu bună râvnă spre folosul obştesc », cer lui Vodă Caragea învoirea să deschidă o tipografie privilegiată pentru limbile românească şi grecească. Au aşezat-o în casele domneşti dela cişmeaua lui Mavrogheni. Au mai cerut Domnitorului să le dea monopolul tipografic pe 20 de ani, pe toată ţara, afară de tipografia dela Râmnic. Când Heliade ia locul lui Gheorghe Lazăr şi începe seria de tipărituri, el simte nevoia unei tipografii, mai ales pentru folosinţa Curierului Românesc. Iată de ce el cumpără tipografia lui Caracaş [1]).

---

la Craiova (vezi ultimul volum al Bibliografiei, indicele, pp. 736—738). Aceste cărţi nu poartă indicaţia tipografiei şi nici a oraşului. Până acum nu se cunoaşte nicio carte care să fi ieşit de sub teascurile vreunei tipografii craiovene. De altfel se ştie sigur că până la 1817 nu a fost nicio tipografie la Craiova. După 1817, monopolul tipografiei îl are, pe timp de 20 de ani, Caracaş: « Să aibă privileghiu a nu avea voe şi slobozenie nimeni altul a deschide tipografie în ţara Domniei Meale în soroc de ani douăzeci, afară numai de tipografia dă la Rîmnic, jud. Vîlcea, să fie în sfînta Mitropolie, după privileghiurile ce s'au zis mai sus că are » (vezi Emil Vârtosu: *I. Heliade Rădulescu*, Bucureşti, 1928, p. 13). Din acest citat se constată în mod sigur că nu putea fi o tipografie la Craiova. Când Lecca a dorit să aşeze tipografie la Craiova, a trebuit să aştepte ca să expire termenul monopolului acordat pe 20 de ani, adică să vină anul 1837. In Bibliografia lui Iarcu cărţile lui Pleşoianu şi Căpăţîneanu sunt trecute ca tipărite la Sibiu. Chiar din această lucrare, s'au văzut strânsele legături dintre Craiova şi Sibiu. In ce mă priveşte consider această informaţie ca demnă de încredere. In orice caz, sigur rămâne un lucru: până la Lecca, Craiova nu mai avusese tipografie. Dacă şcoala dela Craiova ar fi avut o tipografie, cheltuelile ei ar fi fost trecute în bugetul, pe care îl cunoaştem.

[1]) Relativ la tipografia lui Caracaş, vezi V. A. Ureche, *Istoria Şcoalelor româneşti*, lucrările lui: Creţu, G. Ionescu şi Dan Simonescu, cât şi articolul d-lui C. D. Fortunescu din Almanahul graficei române, 1924 şi 1925. Relativ la tipografia lui Heliade, vezi Emil Vârtosu: *I. Heliade Rădulescu*, Bucureşti, 1928 şi E. Vârtosu, *Eliade tipograf*, Revista Arhivelor, 1926, pp. 366—9.

www.dacoromanica.ro

Cam în aceleași împrejurări a luat ființă și tipografia lui Lecca. La Buda el se obicinuise cu conducerea unei reviste. La Craiova era un mediu cultural capabil să suporte cheltuielile de imprimare. Fiind sprijinit de familia Otetelișanu și de Petrache Poenaru, Lecca aduce tipografia, îndată ce monopolul lui Heliade a luat sfârșit. Tipografia îi era necesară, între altele, și pentru tipărirea revistei Mozaicul. Cererea sa către Domnitor este din 9 Iulie 1837 [1]).

La 9 Septembrie 1837, Departamentul comunică Ocârmuirii județului Dolj că privilegiul tipografiei lui Eliad încetând la 1 Noembrie, Constantin Lecca poate deschide tipografia la acea dată, păzind în lucrarea « acestei tipografii regula țenzurii, după deslegările ce va primi

---

[1]) V. Cîncea, *Oameni și fapte din trecutul Craiovei*. Arhivele Olteniei, 1930 p. 204.

Prea Inălțate Doamne,

« Inaintarea ce necontenit fac toate lucrările obștești supt înalta oblăduire a Mării Tale, asigurează și pentru cultura limbii românești o sporire neprecurmată, acum fieșcare să socotește norocit de a contribui pe cât este cu știință la această cultură, ori prin lucrări originale, sau prin felurimi de traduceri, și numărul producturilor literare crește din zi în zi. Tiparul, această industrie, prin care asemenea producții es la lumină, fiind acum aproape a rămânea în domeniul public, slobozit de mărginirile ce i se pusese prin privilegiu exclusiv, va adăoga și mai mult numărul acestor lucrări, înlesnind mijloacele de publicație.

« Supt însemnatul având cunoștință de meșteșugul tipografic și dorind a întrebuința la această lucrare toată vremea ce-i rămâne slobodă despre alte îndatoriri ce într'aceeași sferă sânt puse asupră-i, fac plecată rugăciune Mării Tale să i se dea înaltă slobozenie a ținea un teasc de tipărire în orașul Craiovei, care fiind un al doilea centru de oblăduire al celor 5 județe, se va înlesni cu așezarea aceștii industrii acolo la felurite trebuințe.

« Supt însemnatul învrednicindu-se a dobândi această înaltă slobozenie, se va strădui din toate puterile a merita încrederea ce se va pune întrânsul și a păzi cu scumpătate toate regulile la care va fi supus ».

« Al Mării Tale prea plecat și credincios supus »

Constantin Leca

Această cerere a fost primită la 23 Iulie 1837, nr. 5025. Pe dosul ei s'a scris următoarea rezoluție:

Noi, Alexandru Dimitrie Ghica Vodă, cu mila lui Dumnezeu, Domn a toată Țara-Românească. Departamentul trebilor din năutru va face cuvenita punere la cale. 1837. Iulie 27.

www.dacoromanica.ro

prin Cinst. Secretariat al Statului». La 14 Septembrie ocârmuirea județului aduce aceasta la cunoștința lui Lecca.

Pentru așezarea și bunul mers al tipografiei, Lecca a fost ajutat de următoarele împrejurări: mai întâi sprijinul lui Carcalechi, dela care cred că a și cumpărat tipografia sa [1]). Apoi, Lecca reușește să așeze tipografia pe lângă școala centrală, cheltuelile fiind trecute în bugetul școalei. I se plătea 4000 lei pentru aceste cheltueli. Mai târziu ajutorul i se mărește, recunoscându-se necesitatea acelor cheltueli, de altminteri autorizate prin Regulament. In afară de aceasta trebue să mai socotim ca o împrejurare favorabilă și căsătoria sa cu Victoria Otetelișanu, fiica Catinchei Otetelișanu, boieroaică cu multe posibilități materiale. Bănuesc că tipografia a fost cumpărată chiar cu banii soției sale, deoarece așezarea tipografiei se întâmplă îndată după căsătoria sa.

Intâia lucrare ieșită de sub teascurile lui Lecca este revista sa Mozaicul, în Octombrie 1838, pentru care scop chiar fusese înființată.

In afară de Mozaicul, s'au tipărit și următoarele lucrări:

1. Grigore Michăescu. Abecedar moral, 1839.

2. Invățiat. creștinească, spre folosul tuturor de obsce, 1839, 12 p.

3. Neghina între grâu sau religie și fățărnicie. Dramă în trei acte din grecește de Grigore Otetelișanu, 1839, 152 p.

4. Cruciatzi de Kotzebue. Dramă în cinci acte, tradusă de Constantin Lecca, Profesor la Skoala centrală din Craiova, 1839, 136 p.

5. Călătoria Impăratului Sigismund, comedie în 4 acte de Gr. Pleșoianu, 1839, 134 p.

6. Epistolare de mână, 1840.

7. Canarulu, istorie morală și religioasă din franc. de Grig. Otetelișanu, 1840, 105 p.

8. Tractatu de morală și fericire, după Raimond de Grigore Otetelișanu, Tomul I, 150 p. Tomul II, 139 + 2 p., 1842.

9. Carte metodică pentru a învăța limba franceză. După Bozii, prelucrată și îmbunătățită de Roberto și Julvécourt, tradusă de Grigorie Michăescu, 1844.

---

[1]) La acea dată Carcalechi se afla în București și tipărea Almanahuri în tipografia sa.

www.dacoromanica.ro

10. Culegere din lucrările pitarului I. Strâmbeanu, 1846.

Această operă pare a fi ultima tipăritură ieșită din tipografia sa. In același an, 1846, apar în Craiova încă două cărți, având însă indicația că sunt tipărite la George Albeanu, Iosef Legătorul de cărți și Iancu. In afară de aceste tipărituri, s'a încercat să se publice și alte două opere, așa cum reese dintr'un citat al lui V. A. Urechia: «Alexandru Popovici a mai încercat să scoată un jurnal, «Dacia veche și nouă». Inscrierile se făceau la Lecca, aceasta în 1839. A doua operă este un dicționar francezo-românesc al lui Mitrancu Christ și Tudorcea Malici. Ambele lucrări însă n'au apărut. Deci, activitatea tipografică a lui Lecca se încheie cu anul 1846. Fiind ocupat din ce în ce mai mult cu pictura, având comenzi și pentru zugrăvit biserici, el a fost nevoit a vinde tipografia în 1846 [1]).

LITERATUL

Am afirmat că motivul fundării tipografiei la Craiova a fost mai ales dorința lui Lecca de a edita o revistă. In timpul ședерii sale la Buda, dintre tinerii studenți Români, Lecca a fost cel mai apropiat de Carcalechi. Pe lângă figurile desenate pentru revistă, a publicat studii istorice, cum și literatură. Partea VIII-a din Biblioteca Românească e scrisă în întregime de dânsul. Fiind brașovean, ca și Carcalechi,

[1]) Cumpărătorii sunt cei trei tipografi citați mai sus. Dintre ei cel mai important este Iosef logofătul sau legătorul, care nu e altul decât Samitca, așa cum începe să semneze de prin 1853. Mai înainte, prin 1835, el avusese o legătorie de cărți. Iancu, este giamgiul Iancu Moise Taubman. Mergându-i treburile bine, Samitca a cumpărat în 1846 tipografia lui Lecca. Până la 1860 nu se găsea în Craiova o altă tipografie. In acest an, T. Macinca deschide un al doilea stabiliment de arte grafice, pe care după cinci ani de activitate, o vinde tot lui Samitca, el rămânând numai asociatul acestuia.

Zece ani mai târziu, Gheorghe Chițu și I. Theodorian au făcut o nouă tipografie: «Prima tipografie română». Ca și tipografia lui Macinca și aceasta trece în posesia lui Samitca. Tipografia lui Lecca, cumpărată dela Carcalechi, fostul editor dela Buda, vândută lui Iosef legătorul, devenit apoi Samitca, numindu-se când Tipografia Națională sau Ralian Samitca, când Ralian și Ignat Samitca, ajunge astăzi să poarte numele uneia dintre cele mai de seamă instituții de artă grafică: Scrisul românesc. Iată de ce, pe frontispiciul marelui institut grafic ar trebui să se găsească și chipul modest al lui Constantin Lecca, întemeietorul dedemult și întâiul tipograf al Craiovei.

www.dacoromanica.ro

având simpatia acestuia, el i-a fost ajutorul cel mai de preț în conducerea revistei. Dela Buda, Lecca a plecat cu o slăbiciune pentru literatură. Craiova nu avea încă o revistă. Bucureștii erau departe pe acele vremuri. Pictura nu-i putea ocupa tot timpul liber. Fiind o fire retrasă, trăind departe de viața politică, singur între streini, Lecca tot mai mult era muncit de dorința de a întemeia o publicație periodică. La început i-au lipsit banii; căsătoria sa cu Victoria înlătură această piedică. Rămânea însă o altă dificultate: monopolul lui Heliade asupra tipografiei muntene. Și acest neajuns e înlăturat după trecerea celor 20 de ani, care s'au împlinit în 1837. Prin Petrache Poenarul vărul său, Lecca obține aprobarea deschiderii tipografiei și, cu banii soției sale, visul său se vede împlinit. La început s'a gândit să-și numească revista « *Desfătătorul* », după cum ne spune Maiorescu într'o scrisoare a sa [1]), dar ea a apărut *Luni 3 Octombrie 1838* sub numele de *Mozaicul*. Revista a fost bine primită. Mozaicul nu a fost citit numai în Craiova, ci s'a răspândit în toate părțile, la București, Iași, Brașov, etc., unde venea să umple un gol simțit de toți. Colegii săi în literatură, Bariț, Asachi și Heliade, l-au încurajat și-l recomandau cititorilor. In Gazeta Transilvaniei se spunea că revista « mulțumește pe amatorii de cetire » și că alegerea articolelor, cu care acest jurnal își umple foile sale, îi face a o recomanda « de obște » [2]). Și Albina Românească aduce cuvinte

---

[1]) *Foaia literară*, 1838, 11 Februarie.

[2]) *Gazeta de Transilvania*, 1839, p. 14: « Abia sunt două luni de când întemeindu-se în orașul Craiova o tipografie avuțită cu toate cele trebuincioase, a început a eși și un jurnal nou periodic numit Mozaicul. Această foae ese odată pe săptămână, lunea, câte o coală în octav. Prețul pe un an este doi galbeni împărătești. Alegerea articolelor, cu care acest jurnal își umple foile sale, interesul ce insuflă cetitorilor prin trînsele și desfătarea ce pricinuește iubitorilor de citanie, ne supune la o datorie neapărată de a-l recomanda de obște. Cu cea mai mare plăcere dar plătim tributul cuviincios silinții și râvnii d-l Leca, profesorului de desen la școala centrală din acel oraș, care este proprietar al acelii tipografii și editor și redactor al Mozaicului; și cu cea mai vie bucurie fericim toate bunele începuturi, care privesc spre folosul obștesc ». Tot în Gazeta Transilvaniei se mai scrie la p. 28: « In Craiova Mozaicul supt redacția d. C. Leca nu puțin mulțumește pe amatorii de cetire. Această foaie redigiată într'o parte de loc unde se află atâtea suveniri clasice, ale începutului nostru, nu va întârzia prin numele său de mozaic a ne da afară descrieri și suveniri istorice ale Podului Traian, Caracalului, Turnului Severinului și alte asemenea ».

www.dacoromanica.ro

de laudă pentru « noua foaie de literatură ce a răsărit peste orizontul României », apoi îndeamnă publicul a o cumpăra, fiindcă ea nu cuprinde decât articole literare [1]). Tot cuvinte de laudă are pentru Mozaicul şi Eliade.

Revista a apărut regulat odată pe săptămână, Lunea, timp de un an, până la 25 Septembrie 1839 [2]). In ultimul număr se aduce la cuno-

---

[1]) *Albina Românească* din 4 Mai 1839, reprodusă şi în V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 140. Inainte de a se reda un apel care îndeamnă publicul să cumpere revista, se adaugă următoarele: « O nouă foaie de literatură a răsărit peste orizontul României. D. Profesor Leca de la Craiova a început a publica la Octombrie 1838 « Mozaicul » cel interesant...».

[2]) « Această foae ese odată pe săptămână, luni, câte o coală în octav. Preţul prenumeraţiei pe un an este doi galbeni împărăteşti. Abonaţia se face în Bucureşti la d-l Medelnicer Iordache Pop, în Sf. Sava, şi la d-l Zaharia Carcalechi, şeful Cantorului de Avis. In judeţe la D. D. profesori, în Craiova la Redacţie, în casele marelui clucer Iordache Otetelişanu. Redactor şi editor Constantin Leca ».

Din această notă putem deduce că revista se vindea în provincie prin profesori, în urma recomandaţiei făcută de inspectorul Petrache Poenaru, care era vărul lui Lecca. Tot în Mozaicul mai găsim şi următoarea notiţă: « Redactorul acestei foi, fiindcă este şi proprietarul Tipografiei, încunoştiinţează cinstitul Public, că este gata a sluji oricărui, ce va voi să publicheze prin glasul acestei gazete, sau prin deosebită foae, vr'o înştiinţare de vânzare, cumpărare, arenduire şi orice alte publicaţiuni ».

Cum revista nu se mai găseşte astăzi decât cu foarte mare greutate, dau bibliografia articolelor: Moneda (o povestire fantastică într'o întâmplare adevărată) pp.1—8; 17—23; 33—41; 49—57; 65—72. Săracul Mozes Rotşild, pp. 8—9; Dragostea fiască, pp. 10—13; Câinele cel credincios,p. 13—14; Privighetoarea lucsoasă, p. 14; Neostenitul amorez, pp. 14—15; Geograful cel nou, p. 15. Mijloc de a te îmbogăţi, pp. 15—16, 27—9, 72—5. Istoria arapului dela Veneţia, pp. 23—27. Scrisoare de amor către o văduvă, pp. 29—31. Un ceasornic, pp. 31—32. Otrava, pp. 41—47, 57—8. Seara cea de'naintea nunţii, pp. 58—64. Mănuşile, pp. 90—92. Dragoste fiască, pp. 92—94. Din viaţa craiului Fridih August dela Sacsonia, p. 94. Corbul şi Vulpea, p. 95. Cântecul morţii p. 96, versuri semnate: Gr. Caiuş. Mântuire pentru mântuire, pp. 105—111. Părul plăviţ, pp. 113—123, 129—141. O scrisoare a unui părinte către fiul său, ce umbla în străinătate spre desăvârşirea meşteşugului, p. 123—7. Cămila pierdută, pp. 141—143. Un ce din China, pp. 143—144. Nr. 36. (O întâmplare adevărată), pp. 145—155. Numai un ceas al norocului, pp. 155—160. Elizabeta (o întâmplare din vremea împresurării Anversului), pp. 161—174. Lucrul cu neputinţă pp. 174—6, 177—190, 193—203, 209—219. Recunoştinţă, p. 176. Comparaţii,

www.dacoromanica.ro

ştinţă că revista nu va mai apare până la sfârşitul anului, din cauza unei noui organizări. Cum ea se vânduse în chip mulţumitor, redactorul vroia să-i schimbe formatul, să-i îmbogăţească cuprinsul şi să o publice de două ori pe săptămână. Cu toate aceste promisiuni, revista nu a mai apărut. Motivul încetării apariţiei ar fi plecarea lui Lecca în Italia — la înapoiere, toată fiinţa sa fiind preocupată numai de pictură. E epoca în care zugrăveşte biserica Madona Dudu, dărâmată de cutremurul din 1838 [1]).

p. 90—92 Rămăşagul, pp. 203—208. Vulturul, pp. 220—222. Iacov Ruso, pp. 222—223. O carte prea frumoasă, pp. 223—4. Căsătoritul ce voeşte să joace o rolă de june, p. 225—236. Pentru fete, pp. 236—8. Ruinele Palmirei, pp. 239—240, Duelul, pp. 241—254, 257—9. Geografia, pp. 254—6. Bătrânul amorezat, versuri semnate Gr. Caiuş, p. 256. O sărbare din veacul al 15-lea, pp. 259—264. Cuvântare către şcolari de I. Maiorescu, pp. 261—4. Invălmăşeala, pp. 264—8, 273—85. 289—302. 305—313. O lumii zădărnice, versuri semnate G. Caiuş, pp. 268—72, 286—8. Vijelia, pp. 285—6. Adevărul, pp. 302—3. Pedeapsa pe capul înşelătorului, pp. 303—4. Magnetismul animal, tradus de I. M. pp. 313—18, 321—31. Fabula ochii şi nasul (din Curierul), pp. şi 18—20. Neisbutirea în căutarea miresei, pp. 331—6, 337—46. Turnul magic al nenorocirei, p. 346—352, 360—4. Poetul sărac, pp. 353—8, 369—377. Doftorul şi bolnavul, pp. 358—360. Trei zile în slujbă, pp. 364—8, 378—83, 385—94. Cârja, pp. 394—9. Stuart cel după urmă, pp. 401—413, 417—432, 433—446. Craiul negrilor în Brazilia pp. 447—8. Cetăţuia Monaco pp. 449—59, 465—79, 483—90. Resonul, pp. 459—460. Elegie, pp. 460—461. Intâmplare din tinereţea lui Valter Scot, pp. 462—4. O ecsecuţie în gol, pp. 479—82. Un erou, pp. 490—2. Elegie, pp. 492—6. Inima furată, 496—8. Alhimistul, pp. 499—507, 520—31. Materii noi de sticlă ţesută. pp. 507—8. Elegie, pp. 509—11. Primăvara, pp. 511—13. Oglinzile, pp. 513—14. Isus şi potcovarul de Al. Dumas, pp. 533—42. Răsplătirea, nuvelă, pp. 543—8, 561—574. Răsbunarea spaniolă, pp. 549—558, 584—594, 597—605. Morala (din Curierul), pp. 558—61, 594—6, 606—12, 625—8, 635—7, 649—50, 711—12. Cei 19 viteji, pp. 579—80. Salim arabul, pp. 581—4. Nebunul cu minte, pp. 613—25, 629—35. Soţul cel bechier, pp. 637—44, 644—9. Ţiganul, pp. 650—2. Milostenia, pp. 653—660. 661—2. Norocul jucătorilor de cărţi, pp. 663—670, 697—708, 713—25. Cel dintâi om, pp. 692—6, 709—10. Jurământul Paşii, pp. 725—8, 729—43. Nevasta cu doi bărbaţi, pp. 743—4. Cel din urmă sălbatec, pp. 745—8, 767—818, 833—847. Vânătoarea de vulturi, pp. 749—51. Culesul viilor, pp. 751—2. Un cologli dela Constantina, pp. 753—67. Pantofii celui prea nobil şi prea amorezat căpitan Spacamonte, pp. 818—833. O glumă, pp. 847—8. Neadevăratul frate, pp. 848—851. O întâmplare criminală, pp. 851—4. Cei şase cărunţi, pp. 854—5.

[1]) Relativ la biserica Madona Dudu, vezi: Ioan Constantinescu, *Istoricul bisericii Maica Precista dela Dudu din Craiova.* Vălenii-de-Munte, 1914.

www.dacoromanica.ro

Ca valoare literară Mozaicul nu este inferior revistelor din acel timp, aduce însă ceva nou în literatura română. Până atunci aceasta se desvoltase sub influența spiritului francez. Cultura germană pătrunde mai greu și destul de timid. Chiar înainte de apariția Mozaicului se mai făcuseră unele traduceri din germană, mai toate însă venite prin intermediul limbilor franceză și greacă. Odată cu apariția revistelor ardelene, își face drum direct și literatura germană. Intâile traduceri apar în Biblioteca Românească, și sunt semnate de Carcalechi și de Constantin Lecca. Ardelenii, formați la Viena, aveau educație germană și, subt influența acestei educații credeau că literatura franceză e inferioară celei cu cari fuseseră obicinuiți, că e ușoară, imorală și fadă. Dovada cea mai puternică în această privință ne-o dă articolul lui Ioan Maiorescu, publicat în Foaia literară. Articolul conține aprecieri aspre asupra literaturii franceze, acuzând-o că strică spiritul românesc [1]). Aceleași părări le avea și Lecca, încă de pe când era la Buda. De aceea, atunci când el tipărește Mozaicul, cum nu era un creator în literatură, a umplut paginile revistei cu traduceri din limba germană. Scriitorul în deosebi iubit de Lecca este Hoffmann. Spiritul sănătos al marelui prozator german, atât de mult iubit și de Francezi, pătrunde prin Mozaicul în literatura română. Insuși Alecsandri, după cum vom vedea îndată, a fost influențat de Hoffmann sau de școala literară a acestuia, în proza sa literară.

Subiectele nuvelelor traduse au trei note caracteristice:

Fantasticul al cărui izvor îl găsim în literatura lui Hoffmann, se află mai în toate bucățile din Mozaicul. Peripeții nesfârșite prin care trec eroii, cadrul macabru în care se desvoltă acțiunea, ființe necurate și supranaturale ce intervin în subiectul operelor, iată miezul multora din nuvelele traduse de Lecca.

---

[1]) « Un materialism gros s'a lăsat ca un nor greu pe Țara Românească. De unde? Din Galia (Franța) O beletristică lunecoasă amăgește mai pe toți. De unde? Din Galia. O judecată stricată, un gust primejdios, o silință opintită numai pe lucruri din afară, un lux grozav, dărăpănător. De unde? Din *materialismul franțuzesc*. O ușuritate, o nestatornicie, o procopsință superficială. De unde? *din beletristica franceză* ».

Foia literară, 1838, 11 Februarie, reprodus și în studiul citat al d-lor N. Bănescu și V. Mihăilescu, pp. 358—360.

www.dacoromanica.ro

Al doilea motiv plăcut traducătorului este *iubirea*, dar nu aceea obișnuită în literatura naturalistă. Eroii nuvelelor amoroase sunt caractere perfecte. Iubita își așteaptă logodnicul toată viața și nu-l trădează, fiindcă omul trebue să iubească numai o singură ființă. Indrăgostitul are puterea jertfei sale pentru a scăpa viața sau onoarea ființei dragi.

A treia notă caracteristică este *ideea morală*. Se scot în evidență caracterele, jertfa de sine și îndeamnă pe cititor să ducă o viață simplă și morală. In special este biciuită patima jocului de cărți și lașitatea.

Iată ce cuprindea Mozaicul. Scopul revistei a fost de reacțiune, de a opune o literatură morală, în contra literaturii franceze, pe care o considerau că strică sufletul curat al poporului românesc. Apogeul acestei lupte este anul 1838, an în care au apărut: Foaia literară, Foaia Duminicii, Foaia pentru minte, inimă și literatură și Mozaicul. Conducătorii sunt toți ardeleni: Ion Barac, Gh. Bariț, Ion Maiorescu, C. Lecca, etc. Este pentru întâia dată că se punea această problemă de moralitate în literatura română. Invingătorii au fost însă literații din București și Iași, crescuți în spiritul francez.

Am afirmat că Lecca a scris aproape în întregime revista sa. Totuși știm că era în bune raporturi cu fostul său coleg de la Buda, cu Ioan Maiorescu. Mai știm că Ioan Maiorescu era un cărturar de seamă și că se îndeletnicea cu scrisul. De ce nu a colaborat la Mozaicul? Răspunsul este simplu. Revista lui Lecca apare tocmai după lupta avută de Ioan Maiorescu cu profesorii din București. In urma articolului publicat în Foaia literară, Maiorescu a suferit puternice atacuri din partea cărturarilor bucureșteni, pe cari îi acuzase de lipsă de cultură. Fiind amenințat cu destituirea din învățământ, Maiorescu a fost nevoit să retragă public cele afirmate în buclucașul său articol. Intr'o scrisoare către prietenul său Bariț, Maiorescu îi spune că nu va mai publica nimic și mult timp se ține de cuvânt. In această epocă s'a mulțumit să scrie ce gândea și simțea numai în scrisori personale adresate, lui Bariț [1]).

[1]) Totuși găsim în Mozaicul două articole ale lui Ioan Maiorescu. Unul, este cuvântarea pe care a ținut-o elevilor Colegiului din Craiova, în Ianuarie 1839, cu ocazia împărțirilor unor cărți. Al doilea este traducerea unui articol medical dintr'o revistă maghiară: Társalkodó. Articolul se numește. *Magnetismul animal*

www.dacoromanica.ro

După cum am spus, Mozaicul lui Lecca a circulat nu numai în Craiova, dar și în celelalte orașe ale țării, fiindcă revistele literare erau rare, iar lumea dornică de citit. Albina și Curierul nu aveau literatură, servind mai mult pentru informația politică. Celelalte reviste ca: Gazeta Teatrului Național, Curiosul, Muzeul Național, Alăuta, Foaia Duminicii, avuseseră o scurtă durată, așa că lipsa lor lăsa un gol, pe care, într'o oarecare măsură, îl acoperea tocmai Mozaicul [1]).

In 1844 apare revista Propășirea, la conducerea căreia colaborează și Alecsandri. De multe ori, trebuind să aibă regularitate în apariție, ieșia cu un material literar prelucrat în pripă. Colaboratorii revistei nu erau prea numeroși, iar ocupația lor era variată. De aceea se întâmpla să nu poată trimite contribuția lor în mod regulat. Intr'o astfel de strâmtoare se afla odată Alecsandri, când a ieșit din încurcătură prelucrând un material străin, din care a ieșit *Istoria unui galbăn*. Aceasta este o prelucrare a nuvelei *Moneda*, pe care Lecca o tradusese din nemțește și o publicase în fruntea Mozaicului [2]).

Activitatea literară a lui Lecca este destul de bogată. El a tradus și o piesă de teatru. Am luat cunoștință de scrisoarea lui Ioan Maiorescu, unde se afirmă că profesorii craioveni obicinuiau ca, la adunările lor, să joace teatru: « Făceau pantomime, uneori din vreo comedie, alteori din tragedie, alteori luau câte un act din câte o bucată de teatru și eram noi între noi actori » [3]). Probabil că din aceste nevoi ale cenaclului lui Maiorescu, din care făcea parte și Lecca, a ieșit ideea traducerii piesei Cruciații [4]) de Kotzebue. August de Kotzebue a fost un autor de teatru

---

(un fel de lunatecie), în care se vorbește de boala unui tânăr student, boală necunoscută până atunci în Medicină. Traducerea e curgătoare și bine făcută, cu totul lipsită de neologisme sau de expresii care să amintească textul maghiar.

[1]) Probabil că Lecca a avut de gând să continue revista fiindcă Ion Maiorescu scrie lui Bariț la 9 Decembrie 1840: « Așa dar tu, de aici înainte, vei găsi scrisorile în gazeta lui Lecca ».

[2]) Vezi Gh. Bogdan Duică, *Relativ la un izvor al lui Vasile Alecsandri*. Convorbiri Literare, 1904. Tot așa și Buchetiera dela Florența are o asemănare cu *Invălmășeala*, o altă traducere făcută de Lecca și aflată în Mozaicul. Această nuvelă ne arată că Buchetiera își are un izvor livresc și nici de cum nu pornește din amintirile personale, cum autorul ar dori să se înțeleagă.

[3]) Vezi p. 24.

[4]) Tipărită în tipografia sa la 1839.

www.dacoromanica.ro

iubit mult de publicul și literații români. Deși este un scriitor austriac mărunt, totuși a avut o largă circulație în literatura română [1]). Ca și alți traducători ai lui Kotzebue, Lecca a cunoscut teatrul acestuia la Viena și Buda, tocmai în epoca lui de glorie.

Alegerea piesei Cruciații corespunde ideilor sănătoase ale lui Lecca, fiind una din cele mai bune opere ale dramaturgului german. Traducerea e corectă, corespunzând textului original. Uneori însă Lecca mai schimbă ceva și introduce în limba română unele germanisme [2]).

Am afirmat în cursul lucrării că Lecca a fost sprijinit în realizarea planurilor sale de către Petrache Poenaru. Se cunoaște rolul jucat de acesta în organizarea învățământului muntean și trecerea de care se bucura față de conducătorii Țării [3]). Imediat după sosirea sa la Craiova, Lecca s'a bucurat de prietenia lui Poenaru. Probabil că se cunoșteau încă din timpul studiilor, în Apus [4]). Intr'o scrisoare din 1835 a lui Petrache Poenaru este pomenit și Lecca: «... de aceasta va mai vorbi d-tale și d-l Leca care a fost de față când am vorbit Măriei Sale lui Vodă pentru această danie» [5]).

In 1836, pictorul Lecca se căsătorește cu Victoria, din familia Otetelișanu. Din aceeași familie făcea parte și Petrache Poenaru, prin mama sa. Raporturile lor sunt acum și mai strânse, Poenaru ajutându-l în orice clipă pe vărul său. Fără sprijinul lui Poenaru, nu se știe dacă Lecca ar fi realizat atâta, la Craiova. Din corespondența lui Poenaru, publicată de d. I. C. Filitti, desprind o scrisoare, din care rezultă, pe lângă sprijinul continuu dat de Poenaru, și vasta activitate culturală a lui Lecca desvoltată în Craiova, când abia avea 27 de ani:

---

[1]) Cf. studiul lui G. Bogdan-Duică: *Traducătorii români ai lui August de Kotzebue*, publicat în: « *Lui Titu Maiorescu, omagiu* ». Bucureşti, 1900, pp. 188—204. Aceşti traducători sunt: I. Văcărescu, Voinescu, Samuil Botezat, Gavril Munteanu, Rasti.

[2]) Piesa s'a jucat în 1857. Spectacolul a fost recenzat destul de aspru de Eugen Carada în Timpul, 1857, Nr. 14.

[3]) Despre rolul său în învățământ, vezi N. Iorga. *Istoria învățământului românesc*, Bucureşti, 1928.

[4]) Vezi N. Iorga. *Scriitorii mireni*, p. 243 în An. Ac. Rom. Secția lit. Seria II. Tom XXVIII.

[5]) I. C. Filitti. *Scrisori inedite ale lui Petrache Poenaru*. Craiova, 1934, p. 23.

www.dacoromanica.ro

« Vărul Lecca [1]) mă rog să-i arăți că pentru cererea ce a făcut d-lui de a se orândui un censor acolo la Craiova ca să-și poată tipări gazeta [2]), fără de a mai trimite isvoadele mai întâi la censura de aici, vorbisem pe unde era trebuință și era aproape să se împlinească cererea d-lui, dar *Maiorescu* al nostru ne-a jupuit obrazul, s'a socotit pe sine singur luceafăr al neamului românesc și pă toți ceilalți colegi ai săi care îl socotea întocmai ca pe un frate i-a disprețuit în ochii tuturor românilor, ba încă i-a *măgărit* cum se putea mai rău și apoi pe toată Țara românească a înfățișat-o în ochii Europei întregi ca pe o maică fără creeri [3]). Judecați acum d-voastră în ce grea răspundere m'a băgat acel om, pentru că eu l-am recomandat socotindu-l de om cu minte întreagă. Acum nu mai este vorbă de a se orândui acela censor, ci mijlocesc să se dea vărului Lecca voe în chezășia chear în d-lui să se tipărească Gazeta, fără a se atinge de guvern sau de moralul public ».

Sprijinul lui Petrache Poenaru acordat vărului său reese clar din această scrisoare. Tot prin el i se va cumpăra în 1851 cinci tablouri pentru Muzeul Național și tot el îl va aduce în acelaș an ca profesor la Sf. Sava, în București. Tot așa l-a sprijinit și toată familia Otetelișanu, în special Grigore Otetelișanu. De altfel tot de la familia nevestei îi venea și averea, cum se vede din câteva acte publicate [4]).

Am spus că în 1846 Lecca a vândut tipografia sa lui Iosif legătorul, mai târziu numit Samitca. Dintr'o scrisoare a lui Maiorescu s'au văzut

---

[1]) In scrisoarea din 1835 îl numea « domnu Leca ».

[2]) Mozaicul

[3]) Se referă la scrisoarea publicată de Ioan Maiorescu în Foaia pentru minte, inimă și literatură la 11 Februarie 1838. Cum această scrisoare a adus indignarea tuturor profesorilor dela Sf. Sava, cu toții fiind huliți de Maiorescu, acesta, pentru a nu fi gonit din învățământ, a trebuit să publice, în aceeași foaie, la 6 Iunie 1838, o retractare a celor afirmate mai înainte. Vezi N. Bănescu și V. Mihăilescu, *op. cit.*, pp. 357—366. I. C. Filitti, *op. cit.*, pp. 39—40. Scrisoarea e datată din 2 Maiu, 1838.

[4]) In Arhivele Statului din Craiova se mai găsește un act de vânzare din 1 Aprilie 1836, prin care Lecca vinde un loc din mahalaua Petre Boj, de bună voe și cu voia soției sale Victoria, locul fiind de zestre, lui Constantin Toma Poenaru (condica 166, actul 45).

In Arhivele Olteniei, 1935, p. 391. d-l O. G. Lecca publică două acte de ale lui Lecca.

www.dacoromanica.ro

preocupările lui Lecca după venirea sa de la Roma și Viena [1]). Pictura îl interesa tot mai mult, de aceea renunță la orice altă activitate și se conservă exclusiv ei. Pictorul Lecca însă nu se putea desvolta în Craiova. Acest oraș, oricât de înaintat ar fi fost, să nu uităm că ne aflăm în 1846, când avea abia 10.000 locuitori, și când, unui călător german, îi făcea impresia unui sat mai mare. In astfel de condiții, când arta nu putea fi înțeleasă decât de câțiva boieri, Lecca își pune în gând să plece la București. De aceea își vinde tipografia și așteaptă numai momentul prielnic plecării. El veni pe negândite. In 1848 isbucni revoluția, care se întinse și la Craiova. De la Corabia, Heliade plecă cu prietenii săi la Craiova, unde au fost primiți de Ioan Maiorescu [2]). Acesta citi proclamația și conduse pe revoluționari. Cunoaștem sfârșitul acestei aventuri. Una din consecințele ei a fost și măsura luată contra Ardelenilor aflați în învățământ [3]). Aceștia luând parte activă în revoluție au fost dați afară din slujbele lor. La Craiova, pe lista proscrișilor se aflau: Ioan Puianu, Pitarul C. Lecca și Serdarul Ioan Maiorescu. Ceilalți doi au fugit. La Constantin Lecca era adăogat că nu a fugit și că e căsătorit cu o pământeană. S'ar părea însă că acuzația de a fi participat la revoluție era gratuită. Numele lui Lecca nu se află în nici unul din documentele revoluționarilor. De altfel, în toată viața sa, Lecca nu a făcut nici un fel de politică. Ne mai având însă ce face în Craiova, școala fiind închisă și desorganizată, el părăsește orașul în care a stat 15 ani.

In acelaș an, 1848, îl aflăm la Brașov. Acolo erau adunați toți revoluționarii. Lecca s'a dus la Brașov nu pentrucă acest oraș era locul de întâlnire al proscrișilor, ci, fiindcă aici era locul său de naștere. Din

---

[1]) Vezi p. 24.

[2]) Vezi N. Bănescu și V. Mihăilescu, *op. cit.*, cât și I. Heliade Rădulescu, *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848*. Paris, 1851, p. 89 și urm.

[3]) « Departamentul luând în considerație îndeletnicirile ce au avut profesorii de prin școalele Principatului, s'a văzut că profesorii ce prin alăturata listă se semnează, aflându-se transilvăneni, în loc să se mărginească a preda școlarilor moralul și învățăturile trebuincioase, s'au abătut din datorii cu luarea de parte la cauza revoluției, întrebuințând propaganda; prin urmare.... chibzuește a se depărta din posturile ce au ocupat acești profesori și a se orândui în locu-le români pământeni ». Datat 1848, Octombrie 15. Vezi V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 349.

www.dacoromanica.ro

corespondența lui Ioan Maiorescu cu Gheorghe Barit, avem prilejul să constatăm deseori legătura pe care Lecca o păstra cu locul său natal. In clipa sosirii sale la Brașov, orașul era plin cu munteni și moldoveni: Sion, Alecsandri, Mălinescu, Chinezul, G. Cantacuzino, N. Ionescu, Lascăr Rosetti, A. Russo, etc. [1]). Lecca nu s'a amestecat însă cu ei, luând parte numai rare ori la întrunirile lor. El sta retras și era ocupat toată ziua cu pictura bisericii din Schei. Acolo întâlni el pe tânărul pictor Mișu Popp, legând prietenie cu dânsul. Totuși, Lecca a avut ocazia să cunoască și să fie cunoscut de toți intelectualii din București și Iași. După ce revoluția s'a potolit, când viața a intrat în normal, când școalele și-au deschis porțile, Lecca nu s'a mai înapoiat la Craiova, unde își lichidase toate rosturile, ci a luat drumul Bucureștiului. Incepe o viață nouă, la capătul căreia îl aștepta gloria. Se face cunoscut, apreciat, își creează elevi și mai ales strânge avere prin pictura răspândită prin biserici, la familiile boierești, prin muzee.

Aruncând o privire asupra activității lui Lecca la Craiova, ajungem la următoarea constatare:

A venit aici chemat de nevoile învățământului. Școala românească prinsese viață prin Gheorghe Lazăr, iar Regulamentul organic îi dăduse un nou impuls în 1833. Ardealul, prin contactul său cu Apusul, aduce vechiului Regat o pleiadă de tinere elemente creatoare și entuziaste. Ele vor schimba cu totul fața învățământului românesc. Printre acești dascăli se numără și Constantin Lecca. Vine la Craiova ca profesor de desen și caligrafie la vârsta de 23 ani, fiidcă nu se găsea un alt român cu o mai bună pregătire. De aceea la București s'a recurs la un străin, la Wallenstein.

Moștenind spiritul practic al negustorilor brașoveni, având orizonturi largi prin contactul cu Apusul, Lecca, în Craiova, se așează pe lucru. La Buda el fusese ajutat de Carcalechi. La Craiova se sprijină pe familia Otetelișanu, mai ales pe Petrache Poenaru, directorul învățământului muntean, iar imbolduri ia de la colegul și prietenul său Ioan Maiorescu.

Aduce la Craiova o tipografie, prima în acest oraș și chiar în Muntenia după încetarea monopolului lui Heliade. Scopul lui era tipărirea

[1]) Vezi *Casina Română*, pp. 45—49; G. Sion: *Suvenire contimporane*. București, 1915, cât și Heliade Rădulescu, *op. cit.*

www.dacoromanica.ro

unei reviste. Indrăgostit de activitatea pe care o avusese la Biblioteca Românească, Lecca imită pe Carcalechi și astfel a luat ființă întâia revistă olteană: Mozaicul, care e în același timp și una dintre primele reviste literare românești. Pe când Biblioteca Românească era mai mult istorică, Mozaicul era o revistă literară, fiindcă directorul ei iubea literatura. Bucățile de aici sunt în întregime traduse de Lecca, din nemțește. De aceea, Mozaicul se poate socoti ca una din primele simptome de influență germană directă în literatura română. Literatura aceasta era romantică și căuta să răspândească în țară un romantism poate mai sănătos și mai bogat decât cel francez, ce se citea le noi [1]).

Literatul Lecca nu este însă sub influența lui Ioan Maiorescu, așa cum s'a afirmat. Amândoi porneau din același mediu, având la bază același substrat cultural. Ultimul era superior primului, dar activitatea primului începuse înainte de venirea lui Maiorescu la Craiova. Nici Maiorescu și nici Lecca nu au reușit însă întru totul în realizarea ideilor lor, Craiova ne fiind încă destul de matură pe atunci pentru asimilarea gândirei superioare a celor doi Ardeleni.

Revoluția din 1848 pune capăt ședерii lui Lecca la Craiova. Deși nu făcea politică și nici nu luase parte la revoluție, el părăsește Craiova. Revoluția aduce după sine o prigoană a Ardelenilor, în care toți vedeau spirite anarhice. Revoluția provoacă și închiderea școalelor. Afară de aceasta, contactul cu Roma îl îndepărtează pe Lecca de literatură și îl leagă definitiv de pictură, în care făcuse progrese. Pictorul Lecca era prea însemnat pentru Craiova. De mult el căuta un pretext ca să părăsească orașul. Revoluția i-l dă. După o scurtă ședere la Brașov, Lecca se stabilește la București. Capitala Munteniei începuse să simtă nevoia artelor plastice, după urma cărora, mulți străini lipsiți de concurență, făceau bune afaceri. De aici înainte începe cariera lui Lecca, ca unul din pictorii de frunte ai Țării Românești.

PICTORUL

Pentru a înțelege pe artistul Lecca, care se găsește la punctul de încrucișare al curentelor artistice noi și vechi, înainte de a vorbi de opera sa trebue să ne reprezentăm un moment ce era pictura românească până la 1830.

[1]) Aceasta fiind părerea Ardelenilor din acea vreme.

www.dacoromanica.ro

Ca și literatura, pictura la noi, până la începutul secolului al XIX-lea, era de esență religioasă, iar scopul ei era să împodobească lăcașurile sfinte, câte odată chiar casele domnești și boierești. Această artă e de origină bizantină, iar meșterii sunt la început aproape numai străini. Când erau Români, nu rare ori ei erau călugări; abia târziu ei se recrutează și printre laici. Zugravii bisericilor formează, după obiceiul timpului, familii în care arta trece din tată în fiu, ca moștenire. Singurul mijloc de a învăța era slugăria la un alt meșter. Prin 1785, încep să se formeze școli de zugrăvie. Cu timpul acest meșteșug era foarte răspândit, mai fiecare sat ținea să-și construiască o biserică frumos pictată. Pe lângă zugravii de biserici apar și iconarii. Și unii și alții sunt laici, iar ocupația lor este dintre cele mai rentabile. Din păcate, nu cunoaștem pe nici unul mai de aproape, mai toți semnându-și opera numai cu numele de botez, sau nici măcar cu atât [1]).

In afară de acești meșteri români, ce și-au învățat arta în țară, pare că au fost și alții, cu studii de pictură făcute în străinătate, chiar înainte de 1800. D. N. Iorga ne spune că « doisprezece tineri boieri învățau pe la 1740 în acest oraș (Veneția) probabil și zugrăvia » [2]).

Faimosul Del Chiaro, după ce arată, în cunoscuta sa carte, că Românii pot deprinde cu ușurință orice meșteșug, vorbește și despre pictorii noștri. Unul este un tânăr om de casă al Cantacuzinilor, care l-a uimit prin desenurile lui, al doilea e un fiu de negustor ce învățase pictura la Veneția [3]). Dar, pictori cu studii în străinătate, până în secolul al

[1]) Pentru pictura religioasă se poate consulta: N. Iorga. *Negoțul și Meșteșugurile în trecutul românesc.* București, 1906. Idem. *L'art roumain.* Paris, 1924. Idem. *Istoria Industriilor la Români.* București, 1927. St. Meteș. *Din istoria artei religioase române.* Cluj, 1929.

Pe acești zugravi români până în sec. 19-lea, N. Iorga îi caracterizează admirabil prin această frază: « Vechii meșteri de pictură și sculptură lucrau cadrele ușilor, ferestilor de lăcașuri sfinte, ei săpau catapetezme, ei înfloresc marmora și piatra mormintelor, ei înseamnă slove amintitoare pe lespezile de deasupra intrării, ei coase odăjdiile și sculptează odoarele, ei acopăr în sfârșit pe dinăuntru și, într'o anumită epocă, și pe din afară, până supt streașină, până sus pe turn, pereții bisericii cu un strălucit veștmânt de zugrăveală ». Vezi N. Iorga. *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc.* București, 1906, pp. 4—5.

[2]) N. Iorga. *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 69 și *Buletinul Comisei Monumentelor istorice*, 1926, p. 49.

[3]) Del Chiaro: *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia.* Venezia, 1718. Reproduc citatul după ediția Iorga, 1914, pp. 49—50: « mi ricordo aver veduto

www.dacoromanica.ro

XIX-lea sunt o raritate și, întorși în țară, și ei pictau bisericile tot după sistemul bizantin.

Deci, pe lângă zugravii săteni, de cele mai multe ori anonimi, găsim și pictori cu studii, aceștia fiind străini și numai incidental Români. Ei reușesc însă să formeze o școală, o școală mare, serioasă și puternică. Acești zugravi munteni colindă toată țara, sat de sat, și zugrăvesc umilele biserici. Ei trec și Carpații, ajung în Ardealul plin de Români, unde continuă opera începută îm Muntenia. De la ei prind meșteșugul și Ardelenii. Până azi trăiește în Ardeal o astfel de școală țărănească ce pornește de la vechii meșteri rătăcitori ai artei bisericești.

Cu timpul biserica decade. Preotul cărturar, tipograf și zugrav, dispare. Toată viața intelectuală e în lâncezeală. In timpul acestei amorțeli pătrund curentele apusene și schimbă atmosfera țării. In pictură a fost la fel. Nu se mai producea nimic de preț. Boierii și negustorii trec granița, atât pentru a se cultiva, cât și pentru nevoi negustorești. In mediul de la Viena, Roma și Paris găsesc lucruri noui. De acolo ei aduc obiceiul de a înțelege o pânză și de a împodobi pereții caselor cu tablouri. Tot de acolo aduc și portretele lor, făcute de pictorii străini. Camera de Comerț din București are o bogată colecție de figuri ale negustorilor români, făcute la Viena de un Frankenberger, Unterdorben și alții [1]). Dar și cei rămași în țară doreau să-și aibă portretul. La cine însă să se adreseze? Iată cum s'a creeat în Țările Românești o nouă necesitate, care a fost apoi satisfăcută de pictorii străini. Rolul acestora, la început e mare și variat. Romantismul adusese plăcerea călătoriilor, mai ales în Orient. Printre acești călători se aflau și pictori. In trecerea lor prin țările noastre, au luat schițe de case, obiceiuri, costume, peisagii. Un Liotard, Dupré, Bouquet, Raffet ne-au lăsat frumoase albume de o reală valoare istorică și artistică pentru trecutul

---

un giovine servitor della Casa Cantacuzena, il quale aveva cosi bene imparato a disegnar con la penna, che i disegni da lui fatti parevano stampati in rame. Un altro ancora riesce assai bene nel dipingere, a segno tale che ha copiato molto esattamente alcuni quadri di chiesa in Venezia e, ritornato poi nella Valachia, ha fatto qui diverse pitture, tra le quali un San Francesco inginocchioni in atto di ricever le stimmate.... nella nostra chiesa di Tergoviste».

[1]) N. I. Angelescu: *Negustorii de odinioară*, București, 1931, cuprinde multe reproduceri de astfel de portrete.

www.dacoromanica.ro

nostru. Opera lor a fost înfățișată de unii cercetători români, mai ales de d-l George Oprescu [1]).

Alți pictori, auzind că se poate câștiga bine la noi, s'au stabilit în diferite orașe și au rămas acolo, unii pentru câțiva ani, alții pentru totdeauna. Pe acești pictori putem să-i cunoaștem mai ales din memoriile lui Barabas [2]) și din cele ale lui Vasile Mateiescu [3]).

In literatură există o metodă care ne dă posibilitatea studierii evoluției curentelor literare pe generații. O generație ar cuprinde aproximativ 30 de ani, adică perioada de producție medie a unui om, în viața sa [4]). Aplicând același punct de vedere și desvoltării picturii românești, putem fixa întâia perioadă a desvoltării sale de la 1830 — 1860. Este epoca pe care o putem numi, după expresia d-lui George Oprescu, a precursorilor și a primitivilor [5]). In această epocă aflăm două categorii de pictori: străini și românii. Grupul străinilor e format din Wallenstein, Rosenthal, Chladek și alții. Wallenstein este un pictor mediocru. El rămâne ca întâiul profesor de desen și organizator al muzeului din București. Cel mai de seamă e Chladek, cu a cărui operă s'a ocupat d. George Oprescu [6]) și d-na Teodora Voinescu [7]). Grupul românesc e format din: Constantin Lecca, J. Negulici, Mișu Popp, Gheorghe Asachi și alți câțiva.

Pictorii străini nu pot fi înglobați în istoricul picturii românești, fiindcă deși au trăit în mijlocul nostru, totuși ei sunt creația unei alte civilizații, iar sufletul lor nu are nimic comun cu sufletul nostru. Rostul lor în mijlocul societății românești nu poate fi însă trecut cu vederea. Prin ei ni s'au păstrat costumul și figurile unei epoci, dar, mai ales, ei au creeat o atmosferă prielnică picturii. Mulțumită lor boierul și

---

[1]) G. Oprescu. *Țările române văzute de artiști francezi.* (secolul XVIII și XIX) București, 1926.

[2]) A. Veress. *Pictorul Barabás și Românii.* An. Ac. Rom. Seria III. Tom IV. Mem. secț. lit., București, 1928—29, pp. 357—390.

[3]) *Povestea unui băiat dela țară de Vasile Mateiescu,* ediția N. Iorga. Vălenii-de-Munte, 1916. Acum de curând d-l G. Oprescu s'a ocupat de această perioadă în: *L'Art roumain de 1800 à nos jours.* Malmö, 1935.

[4]) Așa e concepută *Istoria literaturii române,* a d. N. Iorga.

[5]) Tot așa pare a vedea și d. George Oprescu în: *L'art roumain de 1800 à nos jours.*

[6]) George Oprescu despre Chladek în *Omagiul lui N. Iorga* din 1921, p. 233.

[7]) *Anton Chladek și începuturile picturii românești.* București, 1936.

www.dacoromanica.ro

negustorul român încep a înțelege și a iubi un portret. Cu opera lor se împodobesc întâia oară pereții goi ai palatelor de odinioară.

Intorcându-ne la ai noștri, în fruntea lor trebue pus Constantin Lecca. Informațiile despre activitatea artistică a pictorului sunt reduse și confuze. In ceea ce privește studiile sale, am spus că s'a format la Buda, Viena, Roma și Berlin. Nicolae Ţinc afirmă că Lecca a învățat pictura la Viena cu Shamy (?). Mai târziu a studiat la Roma [1]). Informația lui Ţinc a pătruns și în alte articole și studii. Astfel, Idieru susține și el că profesorul lui Lecca la Viena, ar fi Shamy (?) [2]). Octav George Lecca, la rândul său, afirmă că pictorul a studiat la Viena, Roma și Berlin [3]), ceea ce pare să fie mai conform adevărului.

Intâile noțiuni de pictură le-a primit Lecca la Buda. Aici însă nu se afla un centru artistic important. Buda, în această vreme, n'are nici muzee de seamă, nici pictori de talent. Rostul ședерii compatriotului nostru la Buda este însă altul. Acolo, era un puternic sâmbure de românism, creeat, după cum am arătat, de corifeii școalei ardelene. Din mediul istoric al Budei, Lecca a închegat pictura istorică românească. Informația documentată din Biblioteca Românească confirmă această ipoteză. De la Buda, Lecca trece la Viena. Era în obiceiul românilor ardeleni de a studia în ambele orașe. Dovadă scrisă despre oprirea la Viena nu avem, sigur că ea ar ieși la iveală dacă s'ar căuta în arhivele vieneze. Pictura, tehnica și stilul său sunt însă o puternică dovadă despre aceasta, mai ales portretul de bărbat aflat în Muzeul Toma Stelian.

Se susține că Lecca, înainte de a veni la Craiova, s'a oprit și la Roma. Pentru a merge în acest oraș îi trebuiau însă bani mai mulți. Știm că era sărac, iar din Ţară nu sunt dovezi că i s'ar fi trimes vre-un ajutor. Că a fost la Roma mai târziu e sigur, chiar de mai multe ori, între altele după căsătoria cu Victoria Otetelișeanu și după ce, ca profesor și pictor, făcuse ceva avere [4]). In Arhivele Academiei de Arte Frumoase, San

---

[1]) Revista nouă, 1894, pp. 42—43. Cine a fost acel Shamy (?) al cărui nume este cu siguranță estropiat, nu am putut afla.

[2]) *Istoria artelor frumoase*, pp. 305—306.

[3]) Vezi operele citate mai sus.

[4]) D. Al. Marcu în *Tătărescu*. Craiova, pp. 6—7, crede că Lecca a fost la Roma între 1835—1845.

www.dacoromanica.ro

Luca din Roma, este probabil să existe informații asupra anilor petrecuți acolo. Din contactul cu Roma, Lecca a profitat foarte mult. In pinacotecile italiene, el a văzut cum începătorii și chiar pictorii formați făceau copii după tablourile celebre. A procedat la fel, iar còpiile sale sunt numeroase și bine executate. O dovadă mai mult a studiilor sale la Roma o avem și pe lucrările executate în acel oraș. De ex. pe « Moartea lui Mihai Viteazul » stă scris: « Lecca in Roma ». Iar la expoziția din București, de la 1870, la care a luat parte și Lecca, sub numele lui stă scris: Leca Constantin, născut în Transilvania; a studiat în Germania și Italia [1]). In scrisoarea din 1847, pe care am citat-o, Ioan Maiorescu spune și el că Lecca a studiat la Roma « și prin Germania » [2]). Avem astfel isvoare sigure care concordă asupra faptului că Lecca a cercetat și pinacotecile germane. In Franța, Lecca nu a fost. Sigur este că el nu datorește nimic picturii franceze, cu atât mai mult cu cât educația sa germană îl făcea refractor culturii franceze.

Activitatea literară a lui Lecca este legată de tinerețea sa. Insemnătatea ei va fi însă pusă în umbră de talentul însemnat — pentru acea vreme — de pictor, talent care s'a afirmat și a ajuns la maturitate odată cu sosirea artistului în București. Despre începuturile preocupărilor sale artistice, nu știm nimic. Intrebarea este: oare Lecca a plecat la Buda cu gândul să studieze pictura sau, din contra, să facă numai studii de istorie? Din lipsa unor date precise ne este greu să răspundem.

De sigur, el a putut avea unele noțiuni de pictură căpătate în orașul său natal. In Brașov erau zugravi de biserici și iconari [3]). Biserica din Schei era pictată, la data plecării lui la Buda, de familia Pop, din care mai târziu se va ridica Mișu Popp. Tot aici mai aflăm și zugravi greci, ca acel care a împodobit biserica nouă grecească din Cetate. După afirmațiile d-lui Mușlea [4]), la Brașov erau și iconari, cari pictau pe sticlă și pe cari îi putem considera superiori altora din Ardeal. La

---

[1]) *Explicațiunea operelor de pictură, sculptură, arhitectură a artiștilor în viață expuse în sala pinacotecii (Palatul Academiei) la 15 Iunie 1870.* București, 1870 p. 26.

[2]) Vezi p. 24.

[3]) Vezi St. Meteș, *Din istoria artei religioase române*, Cluj, 1929.

[4]) *Pictura pe sticlă la Românii din Șcheii Brașovului. Țara Bârsei*, 1929 p. 36—52.

www.dacoromanica.ro

Brașov se afla și zugravul David, autorul unei Erminii din 1822. Erminiile erau singurele manuale de pictură ale zugravilor români din trecut. Lecca ar mai fi putut primi noțiunile elementare de pictură, fie la Blaj, fie dela pictorii sași din Brașov.

Dacă Lecca a fost inițiat în pictura zugravilor de biserici din Ardeal, el s'a dus la Buda cu noțiuni precise de pictură religioasă bizantină. De ce însă, în acest caz, el a rupt cu trecutul și arta sa a fost executată în cu totul alt spirit? Inseamnă aceasta că Lecca nu a cunoscut niciodată vechiul meșteșug al picturii religioase, sau că studiile făcute în Occident i-au dat vederi noui în pictură? Ambele ipoteze își pot avea temeiul; totuși înclin să cred că Lecca nu era destul de inițiat în normele artei bizantine, fiindcă nimic în operile sale nu ne duce la arta vechilor zugravi. De aceea ni-l închipuim pe tânărul brașovean plecând la Buda destul de nepregătit din punctul de vedere al tehnicei picturii. Acolo, în 1828, Carcalechi supraveghea tipărirea Bibliotecii Românești. Revista sa apăruse în 1821, având în frunte un desen reprezentând geniul latin, scos din vreo publicație oarecare. După obiceiul occidental, așa cum se practica și în tipografia crăiască din Buda, Carcalechi dorea ca revista sa să fie ilustrată, și așa a procedat întotdeauna cu orice publicație. In 1821 el a luat desemnul de aiurea. In 1829, când reapare revista, Carcalechi avea lângă sine pe tânărul său concetățean. In prefață, Carcalechi scrie că vor apare 12 părți și « de împreună cu o icoană în toată partea a vestiților Principi Românești ».

Cum Biblioteca Românească era o revistă istorică, având de scop glorificarea trecutului, de sigur că ea nu putea fi ilustrată decât cu figurile Domnitorilor români. Sarcina aceasta a revenit lui Lecca. Dela sosirea acestuia în Buda, el a fost continuu sprijinit și lăudat de Carcalechi, entuziasmat de talentul tânărului brașovean. Pentrucă sunt întâile vești despre un pictor român modern, cred util să le reproduc:

« Tânărul pictor (zugrav) Constantin Leca, aprins fiind de zelul patrioticesc și voind după puteri a sluji neamului, au zugrăvit trista și lăcrămoasa moarte a viteazului Princip Mihai pe o pânză de un cot și jumătate de mare, și spre vecinică aducere aminte ca un suvenir, au dat-o la Școalele Naționale din București ca să se pună în Școală înaintea tinerimii, ca să vadă pe un erou, ce au fost scutitoriul a toatei creștinătăți de tirania barbaricească, și carele era minunat de toată

www.dacoromanica.ro

Europa, să vadă zic ce era strămoșii ei în lume. Tânărul acesta are foarte mare plecarea spre măiestria picturii, deci vrednic este a să patroni de Naționaliști, ca cu ajutorul Neamului să poată merge în Italia și Franța, pentru întreaga procopsire și covârșire a frumoasei cestii măestrii, carele apoi să poată sluji neamului ca Maiester temeinic și Profesor tinerimei românești în acea măestrie »[1]).

Această notă e strecurată într'un articol de Bojânca, consacrat lui Mihai Viteazul. In aceeași revistă, nu departe de nota de sus, vine vorba de faptele lui Ștefan cel Mare. Cu această ocazie, găsim următoarea însemnare:

« Tânărul pictor (zugrav) Constantin Leca, aprins fiind de râvna patrioticească, a zugrăvit închipuirea acestui Prinţip într'o mărime de 38 ţoluri în costumul domnesc, și spre vecinica aducere aminte, ca un suvenir, a dat-o la Gimnazulu Vasilian din Iași, ca să se pună în școală înaintea tinerimei, care să vadă pe eroul cel mare ce a fost Scutitorul Moldovei, și minunat de toată Europa »[2]).

Aceste laude ce se aduceau tânărului pictor, au avut ecou și în Principate. Eliade și Asachi s'au grăbit a aduce la cunoștința publicului succesele lui Leca. Eliade scria:

« O scrisoare din Buda vestește, că tânărul român Constantin Leca, care se îndeletnicește la meșteșugul cel frumos al zugrăviei, săvârșind o icoană pe care înfățișează moartea lui Mihai Viteazul, a început o altă icoană pe care închipuește pe Eroul Ștefan Vodă al Moldovei și săvârșindu-le, se gătește a veni cu amândouă în București, cu gând ca pe cea dintâiu să o închine și s'o dăruiască școalei naționale din București, iar pe cea de al doilea să o închine gimnaziei vasiliene din Iași »[3]).

După cum am spus, Carcalechi a promis că fiecare parte din revista sa va avea o figură sau un monument interesând istoria Românilor.

---

[1]) *Biblioteca Românească* Buda, 1829, vol. IV. pp. 30—31.

[2]) Ibidem, p. 40.

[3]) *Curierul Românesc*, 15 Sept. 1830, p. 204. Aceeași notă se alfă și în *Albina Românească* din 19 Ianuarie 1830. Insemnările din Biblioteca Românească sunt remarcate și de: V. A. Urechia. *Istoria școalelor*, vol. I. p. 155; Gh. Bogdan Duică: *Traducătorii români ai lui August de Kotzebue*, în volumul omagial închinat lui Titu Maiorescu, București, 1900, p. 201; N. Iorga. *Studii și Documente* vol. XIII. p. 19.

www.dacoromanica.ro

Promisiunea a fost ținută, iar desenurile au fost executate de către Lecca. Ele sunt: Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, Radu Negru-Basarab, Dragoș Vodă, Dimitrie Cantemir, Napoleon, moartea lui Napoleon, Mânăstirea Curtea de Argeș, și o fetiță plângând pe un mormânt.

Mihai Viteazul poartă pe cap faimoasa sa căciulă. In mâna dreaptă ține un paloș ridicat în sus. Figura sa e lipsită însă de expresie. Ștefan cel Mare e înfățișat fără barbă, pe cap purtând o coroană bizantină și pe umeri o mantie regală. Figura caută să fie blajină. Dragoș Vodă are în mâna stângă un arc, ca unul care se pregătește de vânătoare, în mâna dreaptă un buzdugan ridicat în sus, gata de a lovi. Capul este desvelit și părul lung, în plete, căzând pe umeri. Figura blândă pare să contrazică mișcarea violentă a brațelor, purtând arcul de vânătoare și buzduganul. Radu Șerban este o figură ștearsă [1]). El ține într'o mână lipsită de viață un mic buzdugan, iar pe cap poartă un coif occidental împodobit cu pene.

Figurile acestor Domnitori Români, în general, sunt fără expresie. Sunt toate la fel și împodobite cu mustăți lungi. Mai multă atenție s'a dat îmbrăcămintei, redată în amănunt, plină de fireturi, de bumbi și împodobită cu blănuri. Evident sunt creații din imaginație, bazate pe anume descrieri istorice. Pentru a le născoci, Lecca a citit cronicile, mai ales pe ale lui Neculce și legendele, apoi istoriile ardelene, cât și unele izvoare străine [2]). Studiile istorice ale lui Bojânca, publicate în Biblioteca Românească, îi servesc și ele. Când Bojânca încetează de a publica studii istorice, Lecca își caută singur informațiile, pe care apoi le publică, ca un fel de explicație la desenul respectiv. Din aceste studii ar reeși că artistul a căutat să pătrundă și stările sufletești ale Domnitorilor, fără însă a reuși să le exteriorizeze în figurile lor.

Insemnătatea acestor litografii este mare. Ele sunt întâile încercări ale unui român de a prezenta figurile Domnitorilor noștri. Așa cum Lecca le-a publicat în Biblioteca Românească, ele au rămas multă vreme și au avut o mare circulație, pătrunzând până în manualele de clasele primare.

---

[1]) Portretul lui Radu Șerban este cu siguranță copiat după gravura care reprezintă pe Gheorghe Ștefan, Domnul Moldovei. Ea se găsea în bibliotecile din Viena și a fost reprodusă de dl. prof. Iorga în *Portretele Domnilor Români*, Sibiu, 1930 pl. 105 și 106.

[2]) In special stampele bibliotecilor diu Buda și Viena.

www.dacoromanica.ro

Odată cu aceste desene, Lecca a pictat și unele scene istorice ca: Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, Incheerea păcii între voievozii români, Bogdan cel Chior și Radu cel Frumos, după bătălia dela Războeni. Aceste tablouri au fost litografiate la Viena, comandate de librarul Gh. Ioanid [1]) și au avut o largă circulație. Lor le urmează Mihai Viteazul ucis de Basta, Descălecarea lui Radu Negru și a lui Dragoș Vodă.

După o informație a d-lui I. C. Filitti, pictorul Lecca « a desenat Brăila în momentul debarcării Doamnei și celebrarea cununiilor » [2]).

Din aceste tablouri cu subiecte istorice, cel mai bun este Descălecarea lui Dragoș Vodă (azi la Pinacoteca din Iași). Subiectul tabloului este o scenă de vânătoare. Pe primul plan este Dragoș călare, îmbrăcat ca un prinț și însoțit de curtea sa.

Subiectele istorice în pictură erau la modă în toate școlile europene. La noi au fost introduse de Lecca și de Asachi. Ca pictor al trecutului nostru, Lecca a fost criticat de unii, lăudat de alții. Alexandru Naum îl găsește mediocru și « prea puțin stăpân pe o tehnică corectă și personală » [3]). La expoziția din 1870, Lecca a trimis *Bătălia dela Călugăreni*, despre care criticul Laeritu nu găsește niciun cuvânt de laudă: « o mușama fără valoare artistică », Cuvintele sunt aspre. Trebue însă menționat că acest critic utilizează cam același vocabular și pentru pânzele lui Aman. Marsillac nu a avut însă aceleași păreri. Ulysse de Marsillac a publicat un *Guide du voyageur à Bucarest*, după 1860, în care ne vorbește despre toți pictorii de seamă dela noi. Fiind cele mai frumoase cuvinte ce s'au scris despre Lecca, și cum ele provin dela un strein, destul de competent în materie de artă, mi se pare nimerit să le reproduc:

« M. Lecca s'est consacré depuis longtemps à la peinture historique. La collection déjà nombreuse de ses tableaux pourrait servir d'illustration à une Histoire de la Roumanie. Nous nous contenterons de rappeler ici sa Bataille de Călugăreni. Il nous l'a racontée avec cet éclat de

---

[1]) M. Ţinc, *op. cit.*

[2]) I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul organic*, 1834—1848, p. 339.

[3]) Alexandru Naum, *Schiţe despre pictura istorică-militară*. Bucureşti, 1916, pp. 28—29.

www.dacoromanica.ro

couleur qu'il aime, ce mouvement qu'il sait jeter dans ses compositions, cette fidélité consciencieuse à suivre pas à pas les indications des chroniqueurs. Michel-le Brave est au milieu des siens, monté sur ce cheval isabelle que nous connaissons depuis longtemps; les étendars flottent sur sa tête; la mêlée est complète; les chevaux se cabrent, les têtes des guerriers roulent sous le cimeterre, connu alors aux Turcs et aux Chrétiens, les corps roulent sur la pente escarpée des coteaux de Călugăreni, la mort plane sur ce champ de carnage. Ce tableau est un drame et une épopée ».

Lecca, pictor istoric, corespunde în literatură lui Bolintineanu. Amândoi sunt romantici. Amândoi au căutat să poetizeze trecutul poporului românesc, unul prin linii și culoare, altul prin cuvinte rimate. Amândoi au ajuns repede a fi cei mai de seamă reprezentanți ai acestui gen, în timpul lor, și amândoi au decăzut repede și s'au banalizat. Dar parcă Lecca este cel care a rezistat mai bine vremii.

Dar Lecca e și pictor de biserici. Din păcate însă, întâia sa lucrare în acest domeniu s'a distrus: Este Madona Dudu din Craiova. Dărâmată de cutremurul din 1838, construcția a fost refăcută și inaugurată în 1844. Pictura s'a început, probabil, în 1840 sau după acest an. Madona Dudu a fost din nou dărâmată în 1913 și nimeni nu s'a gândit să fotografieze măcar picturile. Astfel, prima încercare de a picta la noi o biserică în stil occidental și nu după canonul bizantin a dispărut, odată cu începuturile picturii religioase ale lui Lecca [1]).

Din cauza revoluției din 1848, am văzut aceasta, Lecca a părăsit Craiova și s'a stabilit câtva timp la Brașov. Acolo a cunoscut pe Mișu Popp, abia sosit dela Viena. Popp era un tânăr de 20 de ani, pe când Lecca avea aproape de două ori pe atât. Ei s'au împrietenit repede, iar Lecca ajunge sfătuitorul lui Popp. In orice caz, prietenia lor va fi

---

[1]) La Arhiva statului din București, în dosarul necatalogat f. 408, este o adresă a lui P. Poenaru din 15 Martie 1860 către Eforia Școalelor, prin care cerea ca pictorul Lecca să «schițeze», atât din Biserica Obedeanu din Craiova, cât și din a Ionașcului din Slatina, portretele fondatorilor acestor biserici, pentru Muzeul din București. Din această adresă reese că biserica din Slatina nu a fost pictată de Lecca, deși cele două portrete ale ctitorilor, azi la Pinacoteca din București, sunt de el zugrăvite.

www.dacoromanica.ro

de lungă durată [1]). Impreună au pictat biserica Sft. Niculae din Scheii Braşovului. Curatorul bisericii era o rudă de a lui Lecca, comanda a căpătat-o deci prin acesta.

Se pare că în Ardeal au circulat multe opere de Lecca: « opere de ale lui se pierd zilnic la noi. Un chip de copil l-am văzut la conacul din Brâncoveni al d-lui C. Brâncoveanu, atârna pe peretele gol al casei pustii; peste câţiva ani mi s'a spus că s'a pierdut. Eu nu îndrăsnisem a-l cere pentru a-l salva » [2]).

In 1851, Lecca era profesor de desen la Sft. Sava, în locul lui Wallenstein [3]). Venit în Bucureşti, activitatea sa e foarte intensă. Prin rudele sale influente, el capătă o mulţime de comenzi. Pentru a le face faţă, ia ca asociat pe Mişu Popp. Impreună au executat stema Ţării pe nouile drapele ale oştirii. Apoi, luând ca ajutor şi pe pictorul Barbu Stăncescu, au pictat mai multe biserici. Triumviratul lor, condus de Lecca, a fost încununat de succes: « Aveam atât de lucru că Lecca spunea de atelierul său că era « curat tarapana ». Trebuiau să zugrăvească şi ouă de Paşti, reprezentând Invierea pe un câmp d'aurit şi ornamentat, după însărcinarea logofătului bisericesc Iancu Bibescu, care voia să le ofere înaltelor feţe ale Curţii şi ale bisericii [4]).

---

[1]) Corneliu Comănescu, *Pictorul Mişu Popp*. Ţara Bârsei, 1932, p. 110. Despre Mişu Popp, acelaşi autor, în aceeaşi revistă, 1932, pp. 538—549, 1933, pp. 65—67; C. Pop, *Din viaţa lui Mişu Popp*; Ţara Bârsei, 1932, pp. 132—141; Virgil Vătaşanu, *Opera pictorului Mişu Popp*. Ţara Bârsei, 1932, pp. 291—313. G. Moroianu. *O mică întregire la studiile despre pictorul Mişu Popp*; Ţara Bârsei, 1932, pp. 420—422.

[2]) « Dela Cristea Oltean, paracliser, timp de 50 de ani al bisericii, cine ştie că picturile şi icoanele cele mai multe, ale bisericii, sunt făcute de C. Lecca, descendentul unei vechi familii braşovene, care avea mai multe case în uliţa Furcoae şi din care astăzi n'a rămas niciun urmaş în Braşov. In 1848 lucrurile de artă ale bisericii au fost duse în pivniţele curatorului Leca din colţul străzilor « După tuişti » şi uliţa Furcoaie ». Vezi *Ştiri nouă despre biserică Sf. Nicolae din Scheii Braşovului*, în *Revista Istorică*, 1916 pp. 7—8 cât şi *Gazeta Transilvaniei*, 1915, 25 Decemvrie, supliment la Nr. de Crăciun.

[3]) La 2 Aprilie 1851, Lecca cerea să i se cumpere modeluri pentru desen. Vezi Arhivele Statului. Dosar 2031/1851, Ministerul Instrucţiunii. O altă cerere este făcută în 1856.

[4]) Iuliu I. Roşca. *Scriitori şi artişti, amintiri personale*. Bucureşti, 1890, p. 53 şi Corneliu Comănescu, *Pictorul Mişu Popp*, Ţara Bârsei, 1932, p. 110.

www.dacoromanica.ro

In 1852 au pictat biserica Curtea veche, apoi: Sft. Ecaterina, Sft. Gheorghe Nou, Răsvan Vodă, Radu Vodă și capela Șerban Vodă (Bellu), toate în București.

In arta religioasă, Lecca a inaugurat o technică nouă. Necunoscând tainele artei bizantine, el pictează aceste biserici după metoda Occidentului catolic. Astfel el rupe cu tradiția, înfățișând interiorul bisericii în alt chip. Tot așa face și Tăttărescu. Ruptura s'a făcut întâia oară la Madona Dudu din Craiova. De sigur că a fost un mare rău această deslegare de trecut, fiindcă pictura veche bizantină avea o mare valoare artistică.

Domeniul însă în care s'a manifestat mai mult și în care rămâne multă vreme, este portretul. Este un gen la modă, care domină toată pictura europeană [1]). Deși romantismul introduce în literatură iubirea de natură, totuși peisagiul apare ceva mai târziu în pictura românească. La noi, portretul a ieșit din dorința clasei dominante și a marilor negustori de a-și vedea figura pictată. La început s'au adresat la artiștii streini. După 1830, rolul acesta revine lui Lecca, Popp și Negulici.

Dela Lecca ni s'au păstrat multe portrete. Primele sunt executate la Buda și la Viena. Din această epocă nu cunosc decât fotografia unui portret, dăruit Academiei Române în 1916, de O. G. Lecca, care îl consideră din 1831 și ca lucrare a artistului. Stilul evoluat mă face să mă îndoesc de această afirmare. Ni-l înfățișează pe Lecca cu plete lungi, cu sprâncene groase și arcuite sub care strălucesc niște ochi mari și expresivi, mustața subțire, buze cărnoase, fruntea lată, fața lungă și subțire.

Intâiul portret cercetat de mine este al lui Grigore Pleșoianu, din 1833. Se află tot în colecția Academiei Române [2]). In culori întunecate, figura este destul de corectă. Ceea ce interesa pe artist, era să prindă asemănarea fizionomiei și exactitatea în amănuntele îmbrăcămintei. Restul îi era indiferent, iar portretul prezintă o mulțime de stângăcii.

---

[1]) Și Teodor Aman afirma că « Pictorii de portrete sunt cei mai numeroși fiind și necesari: toată lumea dorește să-și aibă portretul ». Vezi *Revista Carpaților*, 1860. I. p. 233.

[2]) Fotografiat în studiul d. N. Bănescu, citat în cursul lucrării.

www.dacoromanica.ro

In timpul celor 15 ani, cât a stat Lecca la Craiova, au ieșit din atelierul său multe portrete, dintre care am cercetat până acum pe cele ce urmează:

La muzeul Aman din Craiova, figura lui Dumitru Aman, tatăl pictorului. Deși nesemnat, este neîndoios executat de Lecca. Școala primară Petrache Poenaru posedă apoi un desemn, ce înfățișează pe fostul director al învățământului muntean, Petrache Poenaru. Profesorul C. D. Fortunescu are în colecția sa un alt portret, care ar putea fi opera lui Lecca și ar înfățișa pe fratele pictorului.

Școala de fete Otetelișanu, tot din Craiova, păstrează portretul macedoneanului Const. Lazzaro, semnat de Lecca. Direcția școalei mi-a comunicat că această instituție ar trebui să mai aibă și alte opere de Lecca. In adevăr, la 1931, a murit Nicolae Otetelișanu, care a lăsat scris în testamentul său:

« Las școalei Lazzaro-Otetelișanu toate tablourile de familie ale lui Iordache și Grigore Otetelișanu, ale lui Ion și Elena Otetelișanu, ale părinților mei Constantin și Maria Otetelișanu, precum și tabloul ce reprezintă pe un bătrân înțelept cu o foaie de hârtie în mână, scrisă cu sfaturi înțelepte. Acestea toate vor fi puse în sala cea mare a școalei. Rog pe soția mea Zoe să dea toate acestea la școală, atunci când i se vor cere » [1]).

Aceste portrete nu le-am putu vedea. După indicațiile primite, ele sunt făcute de Lecca și se află în București, Calea Victoriei Nr. 200.

In București, mai toate colecțiile conțin portrete de Lecca. Muzeul Simu are trei lucrări: Preotul Teodosie Zăgănescu, soția sa, Zamfira, și un altul reprezentând bustul unei femei cu capul gol, văzută din față [2]).

In Pinacoteca Statului se află portretul lui Ionașcu Cupețul, al soției sale Neaga, al paharnicului Obedeanu, cum și portretul cu Nr. 184 [3]).

La Muzeul Kalinderu se găsește portretul unui doctor [4]).

---

[1]) *Arhivele Olteniei*, 1934, pp. 480—482.

[2]) Theodor Cornel. *Catalogul muzeului Simu*, București, 1910, p. 35 și *Muzeul A. Simu și Casa Simu Muzeu*. Catalog, București, 1937, p. 22.

[3]) Vezi: *Catalogul Pinacotecii Statului*, 1930, unde se află reprodus și portretul Neagăi, soția lui Ionașcu.

[4]) Reprodus în Barbu Theodorescu. *Tipografia olteană*. București, 1933.

www.dacoromanica.ro

Pinacoteca Municipiului Bucureşti păstrează o copie a Ierodiadei [1]), provenită din colecţiile Statului. Tot aici găsim un portret al lui Lecca, executat de Tătărăscu. Muzeul Aman are un portret al lui Dumitru Aman, însă în destul de proastă stare [2]). Muzeul Toma Stelian posedă şapte portrete de Lecca [3]): Un autoportret din 1840, a cărei fotografie se află în colecţia Academiei Române [4]); un alt portret, de necunoscut, influenţat de şcoala vieneză; două tablouri reprezentând copiii pictorului; portretul unei Doamne; portretele lui Ion şi Eufrosina Leca, verii pictorului. Academia Română are portretele lui Grigore Pleşoianu şi al Doamnei Maria Bibescu, născută Văcărescu [5]), cum şi un desen, Omer Paşa, din 1848.

Academia Română mai posedă şi următoarele litografii:

Grigore Băleanu, Domnitorul George D. Bibescu, Emanoil Băleanu, Teodor Balş, Gheorghe Codreanu, Veniamin Costache, C. Filipescu, Dimitrie Ghica, Grigore Ghica, Alexandru Ghica, Ştefan Golescu, Gh. Lăţescu, Cesar Librecht, Matei Millo, Constantin Paladi, Scarlat Roset, Ioan Solomon, Barbu Ştirbei, Mihail Sturdza şi împăratul Rusiei Alexandru al II-lea. Tot Academia mai păstrează şi litografia «Moartea lui Mihai Viteazul» [6]).

In studiul lui N. Bănescu şi V. Mihăilescu despre Ioan Maiorescu se află reprodus portretul acestuia, făcut de Lecca.

In Almanahul Statului se găsesc: Grigore Ghica, Grigore Băleanu şi Alexandru al II-lea [7]).

Am afirmat că Lecca a învăţat la Roma să facă còpii după tablourile marilor pictori italieni. El este întâiul pictor român care are această preocupare. Până acum am putut găsi numai patru còpii şi anume: Christ după Tizian, Ierodiada, Moartea lui Abbel şi o scenă biblică. Ierodiada se află în Pinacoteca Municipiului, celelalte trebue să se

[1]) Reprodusă şi în planşă separată.

[2]) Reprodus în N. Iorga. *Studii şi Documente*, vol. XXV, p. V.

[3]) Cf. planşele din: G. Oprescu. *L'art roumain de 1800 à nos jours*. Malmö, 1935.

[4]) Reprodusă în Barbu Theodorescu *o. cit.*

[5]) Reprodus în *Boabe de grâu*, 1934, coperta nr. 4; G. T. Niculescu-Varone. *Costumele naţionale din România întregită*. Bucureşti, 1937, p. 193.

[6]) Găsită de d. N. Iorga la Ploeşti în 1931 şi donată Academiei.

[7]) Toate se află în *Almanahul* pe 1837, afară de Alexandru care e reprodus şi în 1840.

www.dacoromanica.ro

găsească la Comisia Monumentelor Istorice [1]). Bănuesc că se mai găsesc și alte asemenea còpii.

De sigur că opera lui Lecca e mult mai abundentă. Multe case boierești trebue să păstreze în colecțiile lor portrete de Lecca. Incă dela început tablourile lui au fost colecționate în muzeele românești. In 1835 s'au pus bazele muzeului național din București, aflându-se sub protecția Marelui Ban Mihail Dimitrie Ghica [2]). Organizarea pinacotecii s'a făcut însă abia la 24 Decembrie 1850: « o lipsă rămăsese neîndeplinită, aceea a unei galerii de tablouri pentru studiul tinerimii, care ar avea aplicare să îmbrățișeze această frumoasă artă » [3]). Conservator a fost dela început Wallenstein. Când, în 1851, Lecca a venit la București, datorită lui Petrache Poenaru i s'au cumpărat cinci tablouri pentru noua pinacotecă. Iată cererea de cumpărare făcută de Eforia Școalelor la 18 Decembrie 1851:

« Galeria de tablouri fondată după porunca Inălțimei Tale, este destinată cu vremea a sluji și de podoabă națională și de model de studii pentru artiștii, ce vor fi înzestrați cu talentul pictural. Pe cât a putut și pe cât a iertat mijloacele pecuniare, Eforia s'a silit a cumpăra, din vreme în vreme, tablouri după încredințările ce a luat dela cunoscători. Acum găsim la d-l Pitar C. Leca, artist român, cinci tablouri din care două originale, iar trei copiate după modelurile clasice, s'a învoit a le da cu preț de 30 galbeni fiecare, peste tot 150 galbeni; banii însă să se plătească din fondul școalelor. Eforia iea îndrăzneala a supune plecat această chibzuire la cunoștința și aprobația Inălțimii Voastre și vă roagă să binevoiți a-i da înaltă deslegare după cum veți bine chibzui. Asaki, P. Poenaru, S. Marcovici » [4]).

Când s'a întemeiat Școala de Arte Frumoase, în 1864, de către pictorii Aman și Tătărăscu, se aflau acolo următoarele tablouri de Lecca: Tăierea capului Sf. Ioan; Isus Hristos întâmpinat de Magdalena; Moartea lui Avel; Intrarea lui Mihai în Bălgrad; Un bătrân în temniță (caritatea romană); Portretul Prințului Știrbei; Isus Hristos

[1]) Lista lor se află în scriptele Direcției Artelor din Ministerul Cultelor.

[2]) Vezi: V. A. Urechia: *op. cit.*, vol. I. p. 313, cât și *Calendarul românesc*, 1839, p. 127.

[3]) Urechia, *op. cit.*, vol. III. p. 45.

[4]) Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 60.

www.dacoromanica.ro

cu o coroană de spini; Constantin Obedeanu din Craiova; Ionașcu Cupețul; Neaga Ionașcu; Ceremonia religioasă la Valea Albă; Ștefan cel Mare, chromolitografie [1]).

In 1865, Ulysse de Marsillac, vizitând muzeul din București, constată că e sărac și e format, printre altele, și din puține tablouri istorice, dintre care remarcă portretul Prințului Știrbei, de Lecca [2]).

* * *

Aruncând o privire asupra portretelor lui Lecca, ni se pare incontestabil că cele mai bune sunt cele aflate în Muzeul Toma Stelian. Autoportretul din 1840 e cu totul superior celorlalte prin expresie și colorit, lucrat fiind sub influența artei italiene. Tot atât de expresiv e și celalalt portret bărbătesc, acesta însă e de factură vieneză și reprezintă o figură romantică, în nota timpului. Portretul fiicei artistului este iarăși o pânză bună, o figură serioasă, destul de bine studiată. O notă singulară oferă portretul Doamnei Maria Bibescu, din colecția Academiei Române. Tabloul se caracterizează prin mai multă lumină, prin colorit mai viu (datorit poate costumului național), cât și prin sensibilitatea și demna ținută a figurii.

Din litografiile Academiei Române, cele mai bune sunt portretele lui Barbu Știrbei, cel al prințului D. Ghica și în special cel al lui Millo. Ceea ce izbește dela început în portretistica lui Lecca este redarea exactă a figurii, corectitudinea în ținută și amănuntul în îmbrăcăminte. Pe Lecca, ca de altfel și pe ceilalți pictori ai vremii, îl interesa înainte de toate studiul detaliului, mai mult decât viața sufletească a modelului. De aceea figurile ieșite din atelierul său se deosibesc mai ales prin îmbrăcăminte, înfățișarea persoanelor fiind aproape aceeași în mai toate pânzele sale.

De sigur, un portret nu poate să fie numai asemănare fizică; mai presus de toate, pictorul trebue să prindă ființa morală, să redea viața sufletească a modelului, bineînțeles fără să neglijeze tot ceea ce poate evoca o figură cunoscută, adică tocmai asemănarea fizică. Pe

---

[1]) Arhivele Statului. Ministerul Instrucțiunii, dosar nr. 527/1864, fila 113—115. Listă e reprodusă și de Idieru, *op. cit.*, p. 299.

[2]) *La Voix de la Roumanie*, 1865, nr 38 și *Guide du Voyageur à Bucarest*, p. 101.

www.dacoromanica.ro

aceasta, Lecca reușește să o redea în amănunte și exact, pe cealaltă, starea sufletească a modelului, rar izbutește să o prindă. De altfel, aceasta se poate afirma de mai toți pictorii vremii. Portretele ieșite din mâna lor, făcute în pripă, de multe ori aveau de scop să evoace o fizionomie și nicidecum să facă să trăiască înaintea noastră o personalitate. De aceea, portretele lui Lecca, înainte de a fi judecate din punct de vedere artistic, se cuvine a fi privite ca cea mai prețioasă colecție de figuri, uneori istorice și de costume ale oamenilor epocii dintre 1830—1860.

Activitatea lui Lecca, după 1860 era aproape sfârșită. In 1864 s'a creat la București Școala de Arte Frumoase. El nu e printre profesori, locurile acestora fiind ocupate de doi tineri, considerați superiori celor din generația trecută, de Tătărăscu și Aman. La expozițiile ce încep a se ține în fiecare an, Lecca nu a expus decât o singură dată. In 1870 îl găsim făcând parte din comisia însărcinată cu acordarea premiilor. Tot în 1870 i se conferă medalia clasa II-a, pentru opera istorică Radu Negru. Uitat de toți, el trăește retras ultimii ani ai vieții sale. A murit în 1887, la 14 Octombrie, și a fost îngropat în cimitirul Bellu, din București. In ziarele timpului nu a apărut niciun articol care să amintească activitatea întâiului pictor român. Numai târziu, la 1894, va apare în Revista Nouă un articol scris de N. Ținc, în care se face elogiul dispărutului. De atunci nimeni nu a mai scris nimic despre dânsul. Abia câte o amintire, din când în când, cu ocazia vreunei dări de seamă despre operile ce se află în câte un muzeu. Intâia oară când se judecă opera pictorului Lecca și când ea se pune în adevărata sa lumină, arătându-se defectele inerente unui început, dar și calitățile acestui artist serios și muncitor, se face abia în ultimii ani, de către d-l G. Oprescu [1]). Cu această ocazie se scoate în evidență rolul cultural al acestui reprezentant al unei familii de bun neam, activitatea sa pentru a îmbunătăți situația culturală în orașul în care împrejurările îl fac să locuiască, simțul patriotic, o distincție nativă, cum și intențiile sale estetice, care, uneori, ajung chiar la realizări de o incontestabilă valoare. Acestea nu trebue căutate printre lucrările ambițioase, în care el cerca să evoace cine știe ce scenă istorică din

[1]) Vezi G. Oprescu. *L'art roumain de 1800 à nos jours*. Malmö, 1935, pp. 24—25.

www.dacoromanica.ro

trecutul nostru; cultura ce primise nu putea fi îndestulătoare spre a reda o compoziție complicată, cu multe personagii, animate de sentimente puternice, care trebuiau evocate prin atitudini, prin expresia feței, printr'o execuție mai personală și mai plină de căldură. De așa ceva Lecca nu putea fi în stare. Portretele însă, sincer observate, redate cu o technică timidă, dar nu lipsită de farmec, sunt partea mai durabilă a operii sale.

CONCLUZII

Și acum, cu ce impresie părăsim studiul vieții pictorului, urmărită de aproape, pe cât ne permiteau documentele, în decursul acestor pagini?

Constantin Lecca pornește din mediul negustorilor brașoveni. A primit o educație aleasă, fiindcă părinții săi aveau posibilități materiale și preocupări intelectuale. Familia sa, descendentă din vechii boieri olteni și stabilită la Brașov, a intrat în tagma marilor negustori brașoveni, cari făceau legătura comercială atunci a Orientului cu Occidentul. Fiul lor a învățat probabil la Blaj, unde a primit îndemnul să plece la Buda, pentru studii, așa cum obișnuiau mulți tineri trecuți prin școala mai înaltă a Ardealului. La Buda s'a desvoltat în mediul «Școalei Ardelene» a lui Petru Maior, în care, ca o ultimă licărire, apare Biblioteca Românească, întâia revistă română. Conducătorul ei a fost Zaharia Carcalechi, iar revista avea de scop apărarea drepturilor istorice ale poporului nostru. Colaboratorii mai de seamă ai publicației au fost: Damaschin Bojânca, Ioan Maiorescu și Constantin Lecca.

După Regulamentul Organic din 1832, colaboratorii Bibliotecii Românești au trecut Carpații și au intrat în învățământul muntean și moldovean. Atunci Lecca își face apariția la Craiova. De acum, însemnătatea sa crește. Ea nu poate fi trecută cu vederea. Aflându-se la o încrucișare de drumuri în cultura română, Lecca a deschis căi nouă. A fost pe rând tipograf, literat și mai ales pictor.

Ca tipograf, a adus la Craiova întâia tipografie, întemeiată după încetarea monopolului de 20 de ani al lui Heliade Rădulescu. Meseria aceasta l-a tentat nu în ea însăși, ci ca să poată scoate o revistă și îmbunătăți astfel situația culturală a mediului în care era obligat să trăiască. Ca literat, Lecca nu este un creator. Revista sa Mozaicul, căreia până

www.dacoromanica.ro

acum i s'a dat puțină însemnătate, avea menirea de a opune curentelor pornite din literatura franceză, socotită frivolă și dăunătoare sufletelor, singura vinovată de stricarea moravurilor Românilor, o literatură serioasă și edificatoare, ieșită din romantismul german. Mozaicul publică aproape numai traduceri din limba germană, făcute de Lecca, al cărui autor preferat este Hoffmann. Gustul literaturii l-a căpătat Lecca colaborând la Biblioteca Românească, unde a publicat studii de istorie și traduceri din literatura germană. La Craiova, Lecca a fost ajutat în împlinirea planurilor sale de către membrii familiei soției sale: Otetelișeanu și Petrache Poenaru.

Ca pictor, Lecca are mai mult o însemnătate istorică decât una estetică. Până la el pictura fusese numai religioasă. El este întâiul român ce se pregătește în Occident, la Buda, Viena, Roma și Berlin și face transiția dela arta de caracter bizantin la pictura modernă, așa cum era înțeleasă și practicată în Occident. Lecca își începe activitatea de pictor de caracter religios cu biserica Madona Dudu din Craiova, în jurul anului 1840. Necunoscând suficient tainele picturii religioase și fără destulă experiență, ne putem închipui ce a fost aceasta a sa primă încercare. Format în principiile « Școalei Ardelene », unde istoria era preocuparea de căpetenie, Lecca devine reprezentantul oficial în artă al acestei școli, creind un gen nou de pictură românească și fixând pentru întâia oară, bineînțeles din imaginație, figurile unor Domnitori români, datate după 1829.

Genul în care el excelează este însă portretul, foarte la modă în pictura europeană, de atunci chiar și la noi. El este întâiul portretist român.

Ca literat, Lecca a fost un romantic, ca pictor a fost însă un clasic. In literatură traducerile sale au influențat unele nuvele ale lui Alecsandri. In pictură el a influențat, fără să se poată vorbi propriu zis de ei ca de niște elevi, pe Mișu Popp și Tătărăscu, pentru a nu pomeni decât pe cei mai de seamă. După 1860, după ce gustase plăcerile gloriei, steaua sa apune. Lecca își trăește bătrânețele retras și uitat de toți.

El se încadrează, prin cultura sa de bază germană și prin concepțiile sale, în curentul ardelenesc, pe care a căutat să-l transpue în mediul destul de deosebit al țării de dincoace de Carpați.

www.dacoromanica.ro

BIBLIOGRAFIE

ANGELESCU (N. I.), *Negustori de odinioară*. Bucureşti, 1931.

BAIULESCU (Bartolomeiu), *Monografia comunei bisericeşti gr. or. române a Sfintei Adormiri din Cetatea Braşovului*. Braşov, 1898.

BĂNESCU (N.), şi MIHĂILESCU (V.), *Ion Maiorescu*. Bucureşti, 1912.

— (N.) *Inceputurile şcolii centrale a Craiovei*. Convorbiri literare, XLIV.

— (N.) *Un dascăl uitat: Grigore Pleşoianu*. Analele Academiei Române. Mem. secţiei istorice. Seria II. Tom. XXII.

BIANU (ION), HODOS (Nerva) şi SIMONESCU (Dan), *Bibliografia românească veche*. Bucureşti.

Biblioteca Românească.

BÂRSANU (Andrei), *Istoria Şcoalelor centrale române gr. ort. din Braşov*. Braşov, 1902.

BOGDAN-DUICĂ (Gh), *Traducătorii români ai lui August de Kotzebue în* « Lui Titu Maiorescu », Omagiu. Bucureşti, 1900.

— *Relativ la un izvor al lui Vasile Alecsandri*. Convorbiri literare, 1904.

CÂNCEA (V.), *Oameni şi fapte din trecutul Craiovei*. Arhivele Olteniei, 1930.

Casina Română. 1835—1935. Braşov, 1936.

Catalogul Pinacotecei Statului. 1930.

COMĂNESCU (Corneliu), *Pictorul Mişu Popp* în Ţara Bârsei, 1932.

CONSTANTINESCU (Ion), *Istoricul bisericii Maica Precesta dela Dudu din Craiova*. Vălenii-de-Munte, 1914.

CORNEL (Theodor), *Catalogul muzeului Simu*. Bucureşti, 1910.

DEL Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*. Venezia, 1718.

FILITTI (I. C.), *Scrisori inedite ale lui Petrache Poenaru*. Craiova, 1934.

GOLOGAN (N. V.), *Cercetări privitoare la trecutul comerţului românesc din Braşov*. Bucureşti, 1928.

IDIERU, *Istoria Artelor Frumoase*. Bucureşti.

IORGA (N.), *Acte româneşti, câteva greceşti din Arhivele companiei de comerţ din Braşov*. Vălenii-de-Munte, 1932.

— *L'Art roumain*. Paris, 1924.

— *Genealogiile Cantacuzinilor*. Bucureşti, 1902.

— *Istoria literaturii române în secolul al XIX-lea*. Bucureşti, 1907—1909.

— *Istoria învăţământului românesc*. Bucureşti, 1928.

www.dacoromanica.ro

IORGA (N.), *Istoria industriilor la Români*. Bucureşti, 1927.
— *Istoria presei româneşti*. Bucureşti, 1922.
— *Negoţul şi meşteşugul în trecutul românesc*, Bucureşti, 1906.
— *Studii şi Documente*, vol. VIII. Bucureşti, 1934.
LECCA (O. G.), *Familiile Boiereşti Române*. Bucureşti, 1899.
— *Familia Lecca*. Bucureşti, 1897.
— *Genealogia a 100 case din Ţara Românească şi Moldova*. Bucureşti, 1911.
LUPAŞ (I.), *Cea mai veche revistă literară*, în Anuarul Institutului de Istorie Naţională, 1922.
MARCU (Al.), *Tătărescu*. Craiova.
MATEIESCU (Vasile), *Povestea unui băiat de ţară*. Vălenii-de-Munte, 1916.
METEŞ (St.), *Şcoalele naţionale centrale şi liceul A. Şaguna din Braşov* în Boabe de grâu, 1933.
Pictura românească însecolul al XIX-lea. Bucureşti, 1937.
MUZEUL SIMU (A.), *Catalog*. Bucureşti, 1937.
NAUM (Al.), *Schiţe despre pictura istorică militară*. Bucureşti, 1916.
OPRESCU (G.), *L'Art roumain de 1800 à nos jours*. Malmö, 1935.
— *Primul profesor al lui Grigorescu: Anton Cladec* în Omagiu lui Nicolae Iorga. Craiova, 1921.
— *Ţările române văzute de artiştii francezi*. Bucureşti, 1926.
— *Pictura românească în secolul al XIX-lea*. Bucureşti, 1937.
PAULIAN (Mihail), *Din trecutul liceului Carol I* din Craiova în Rev. Ion Maiorescu, 1933.
Regulamentul organic, ed. 1847.
ROŞCA (Iuliu), I. *Scriitori şi artişti, amintiri personale*. Bucureşti, 1890.
RĂDULESCU (Heliade), *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848*. Paris, 1851.
STINGHE (Sterie), *Documente privitoare la trecutul Românilor din Schei*. Braşov, 1902.
SULUŢIU (O.), *Braşov*. Bucureşti, 1937.
THEODORESCU (Barbu), *Tipografia Olteană*. Bucureşti, 1933.
— *Bibliografia literaturii române* (în manuscris).
URECHIA (V. A.), *Istoria şcoalei româneşti*.
VERESS (A.), *Pictorul Barabas şi Românii*. Bucureşti, 1928—1929.
VOINESCU (Teodora), *Anton Cladek şi începuturile picturii românesti*. Bucureşti, 1936.

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERII

	Pag.
Prefața	3
Copilăria în Brașov	5
La studii în străinătate	10
Profesor la Craiova	18
Tipograful	24
Literatul	28
Pictorul	39
Concluzii	57
Bibliografie	59

www.dacoromanica.ro

TABLA ILUSTRAȚIILOR

I. Domnitorul Radu Șerban din Biblioteca Românească.
II. Portretul pictorului C. Lecca.
III. Grigore Pleșoianu.
IV. Maria Bibescu.
V. Autoportret.
VI. Portret de bărbat.
VII. Ion Leca.
VIII. Eufrosina Lecca.
IX. Omer Pașa.
X. C. Millo.
XI. Portret de femeie.
XII. Portretul unui doctor.
XIII. Copiii artistului.
XIV. Fiica artistului.
XV. Dragoș Vodă.
XVI. Grigore Ghica.
XVII. Ion Maiorescu după C. Lecca.
XVIII. Fotografia pictorului C. Lecca.

www.dacoromanica.ro

ILUSTRAŢII

www.dacoromanica.ro

C. LECCA: DOMNITORUL RADU ŞERBAN
ACADEMIA ROMÂNĂ, SECŢIA STAMPELOR

www.dacoromanica.ro

PORTRETUL PICTORULUI C. LECCA
ACADEMIA ROMÂNĂ, SECȚIA STAMPELOR

www.dacoromanica.ro

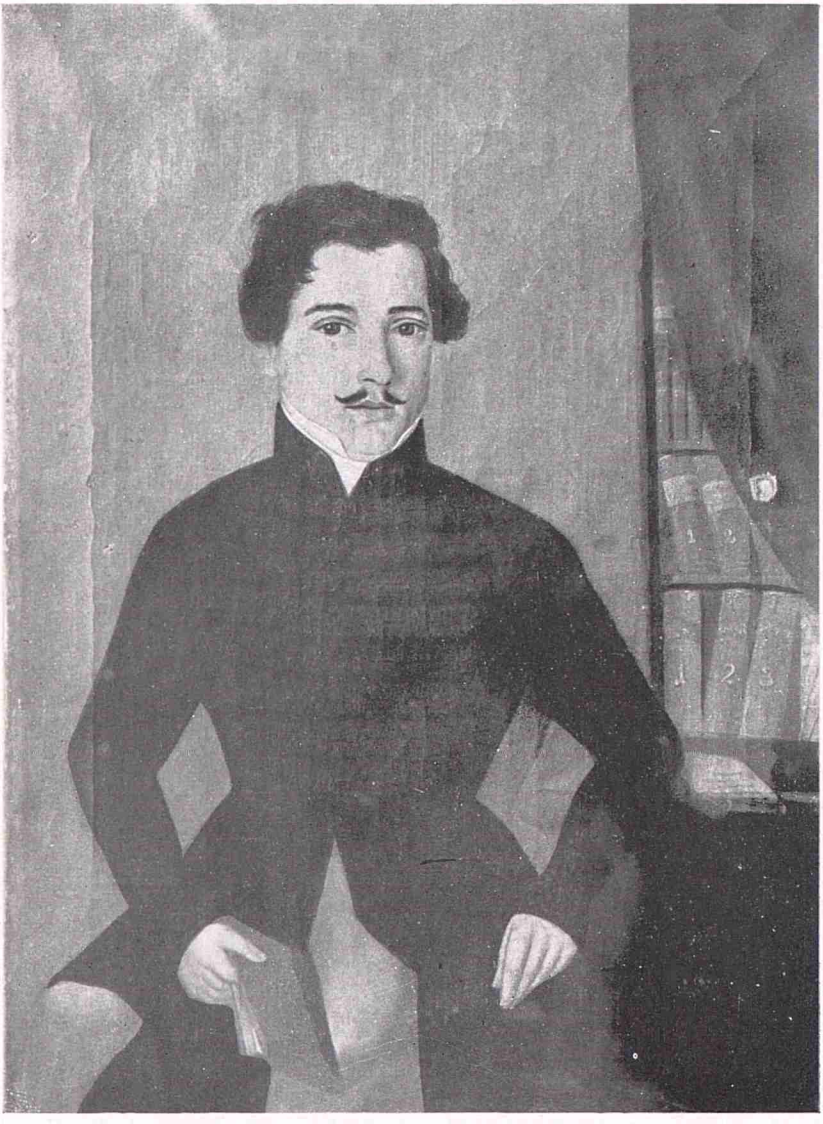

GR. PLEȘOIANU
ACADEMIA ROMÂNĂ, SECȚIA STAMPELOR

www.dacoromanica.ro

MARIA BIBESCU
ACADEMIA ROMÂNĂ, SECȚIA STAMPELOR

www.dacoromanica.ro

C. LECCA: AUTOPORTRET
MUZEUL TOMA STELIAN

www.dacoromanica.ro

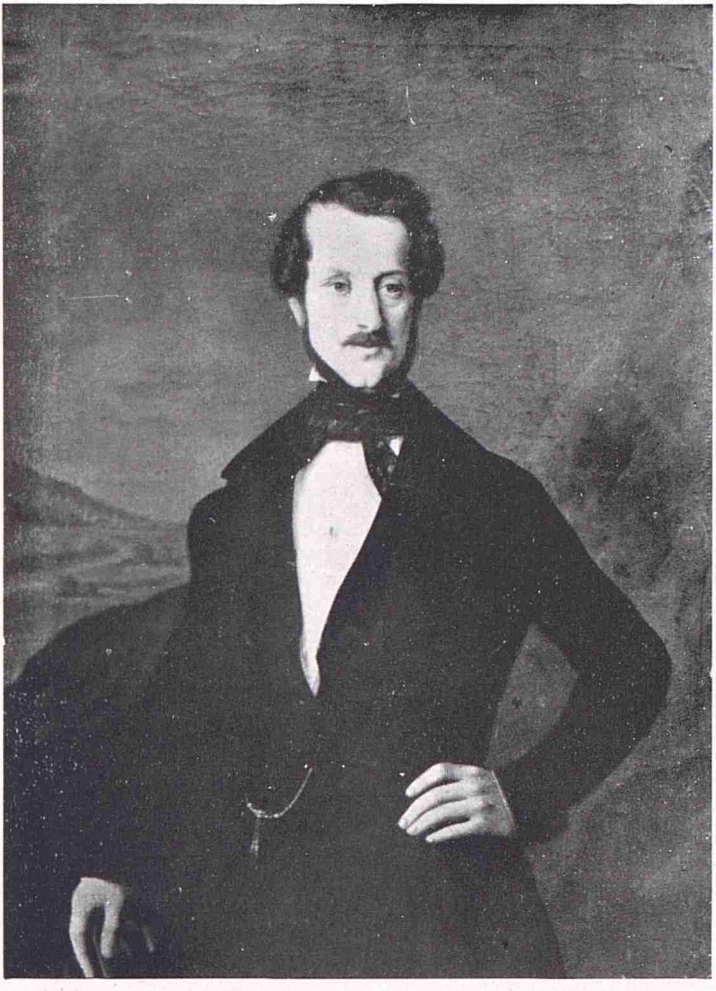

C. LECCA: PORTRET DE BĂRBAT
MUZEUL TOMA STELIAN

www.dacoromanica.ro

C. LECCA: PORTRETUL LUI ION LECA
MUZEUL TOMA STELIAN

www.dacoromanica.ro

C. LECCA: PORTRETUL EUFROSINEI LECCA
MUZEUL TOMA STELIAN

www.dacoromanica.ro

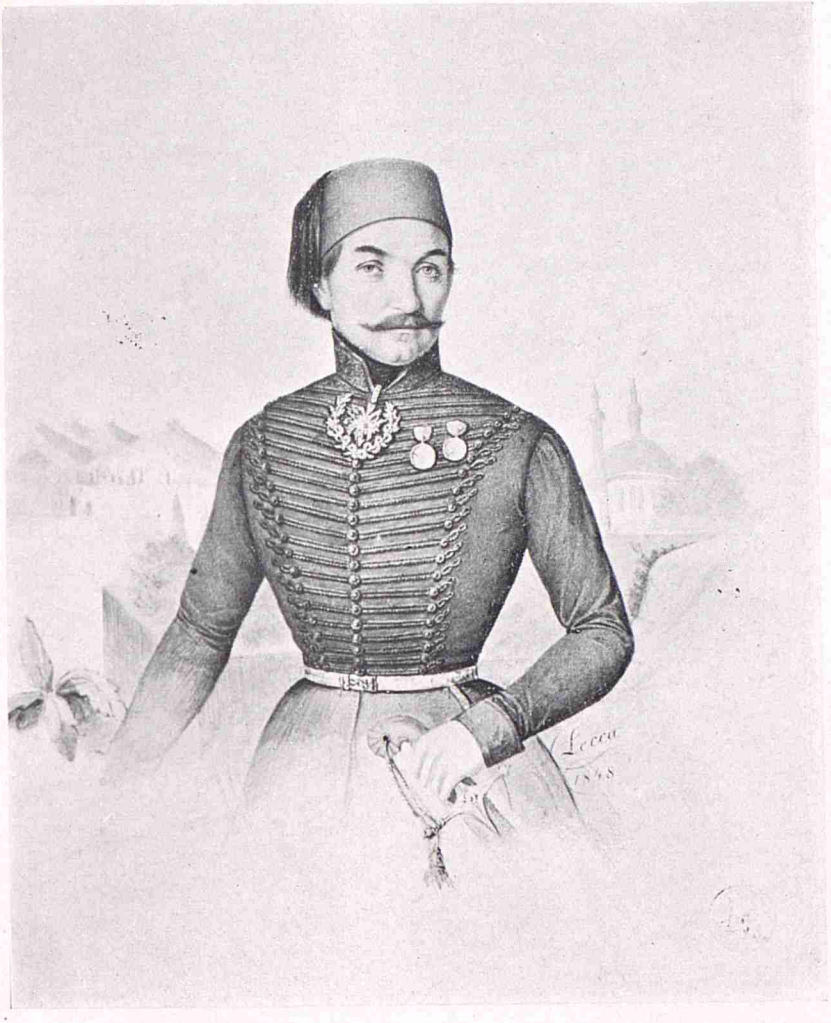

OMER-PAŞA
ACADEMIA ROMÂNĂ, SECŢIA STAMPELOR

www.dacoromanica.ro

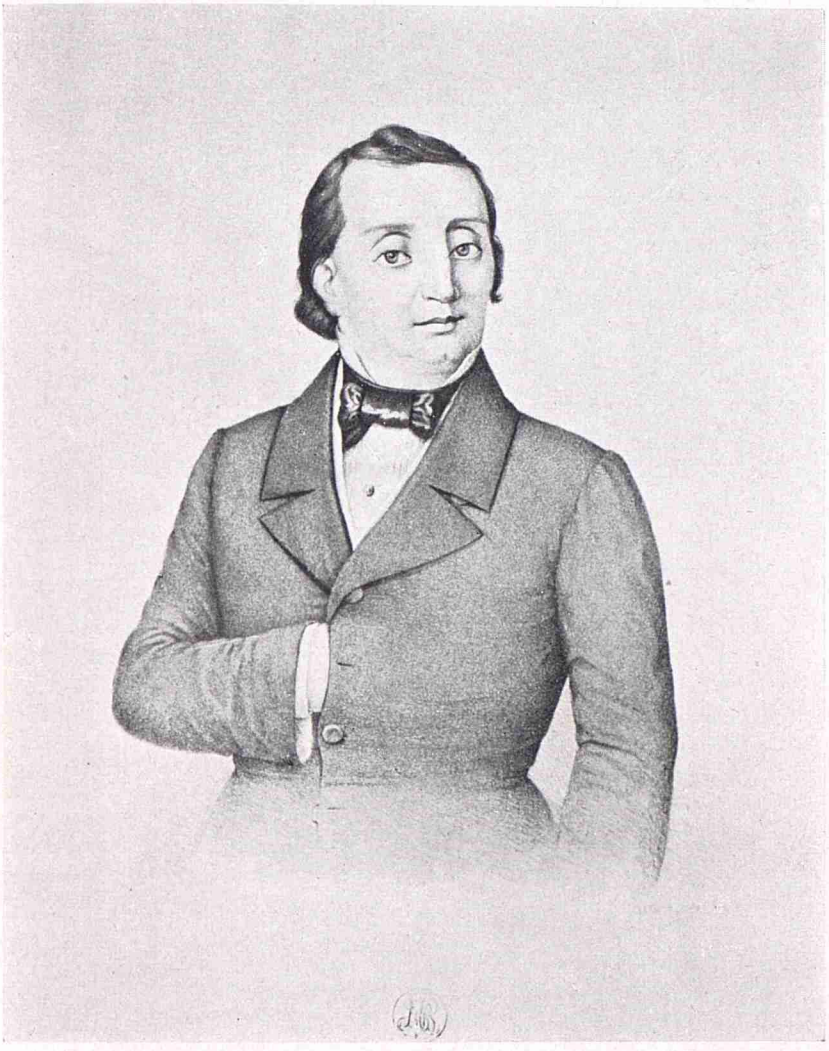

C. MILLO
ACADEMIA ROMÂNĂ, SECȚIA STAMPELOR

www.dacoromanica.ro

C. LECCA: PORTRET DE FEMEIE
MUZEUL TOMA STELIAN

www.dacoromanica.ro

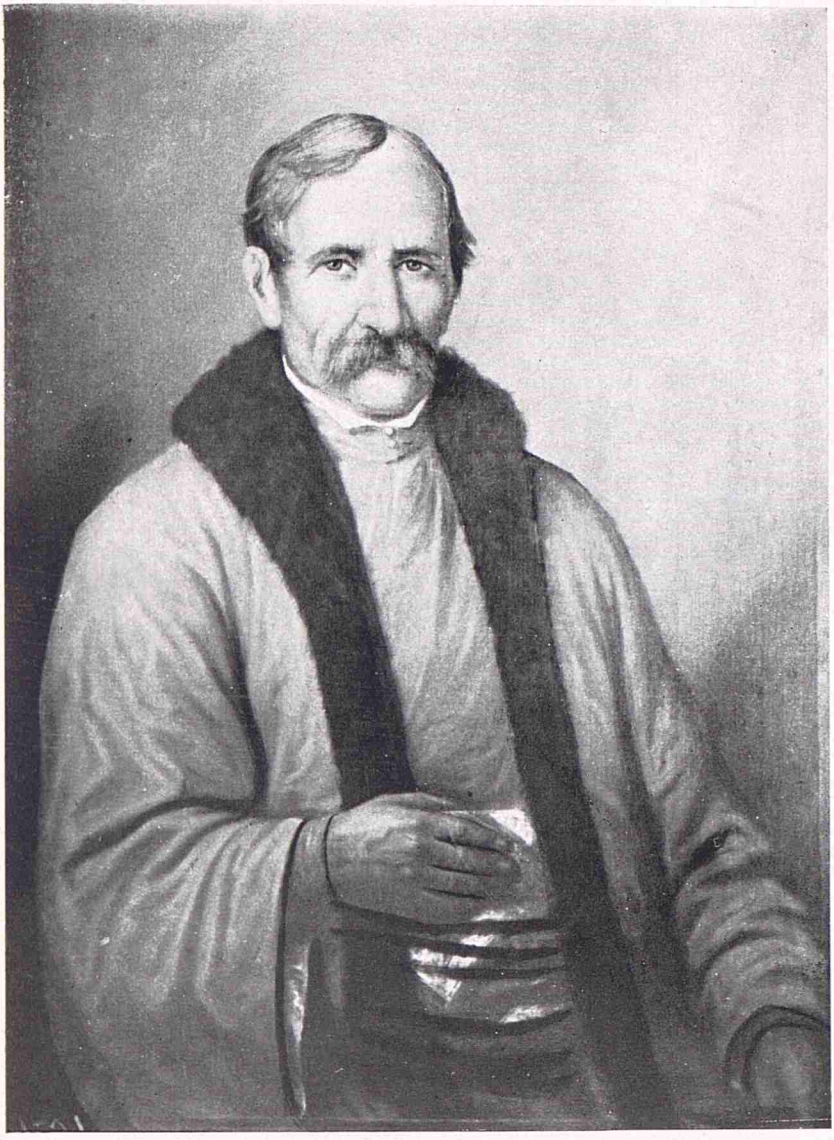

C. LECCA: PORTRETUL UNUI DOCTOR
MUZEUL KALINDERU

www.dacoromanica.ro

C. LECCA: COPIII ARTISTULUI
MUZEUL TOMA STELIAN

www.dacoromanica.ro

C. LECCA: PORTRETUL FIICEI ARTISTULUI
MUZEUL TOMA STELIAN

www.dacoromanica.ro

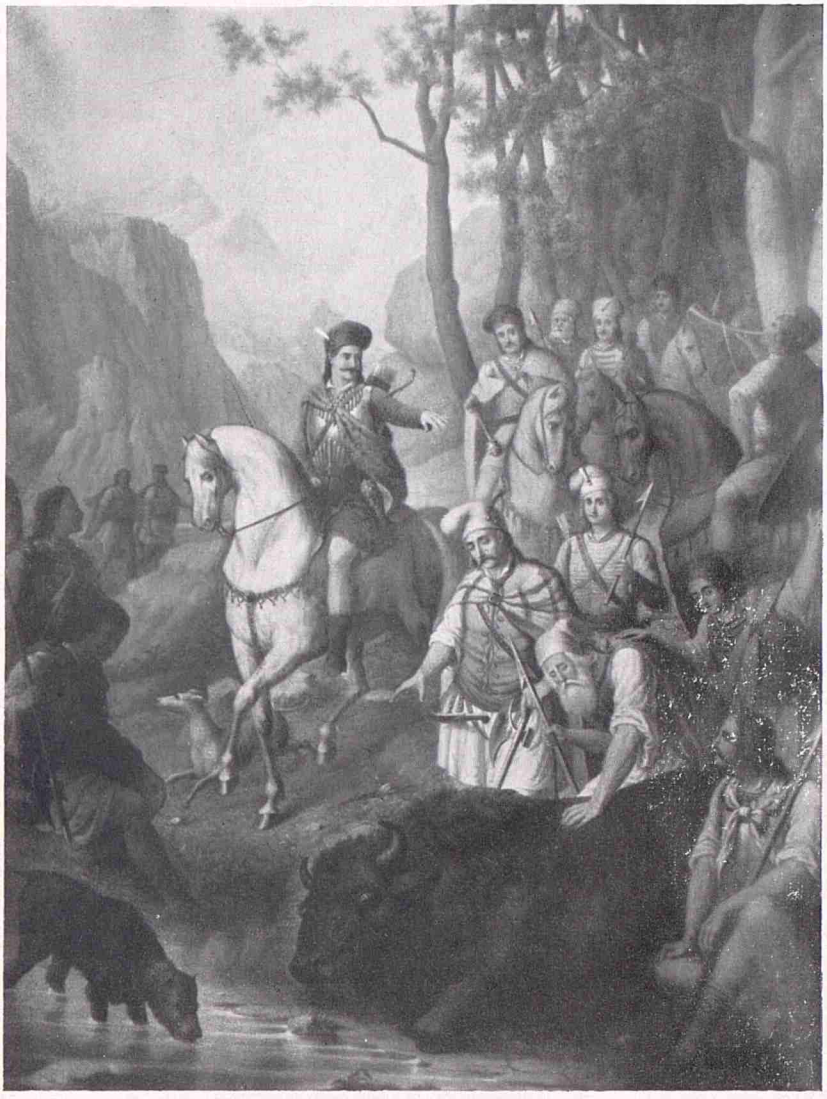

C. LECCA : DRAGOŞ VODĂ
PINACOTECA DIN IAŞI

www.dacoromanica.ro

C. LECCA : DOMNITORUL GRIGORE GHICA
ACADEMIA ROMÂNĂ, SECȚIA STAMPELOR

www.dacoromanica.ro

ION MAIORESCU, COPIE DUPĂ C. LECCA
FACULTATEA DE LITERE BUCUREȘTI

www.dacoromanica.ro

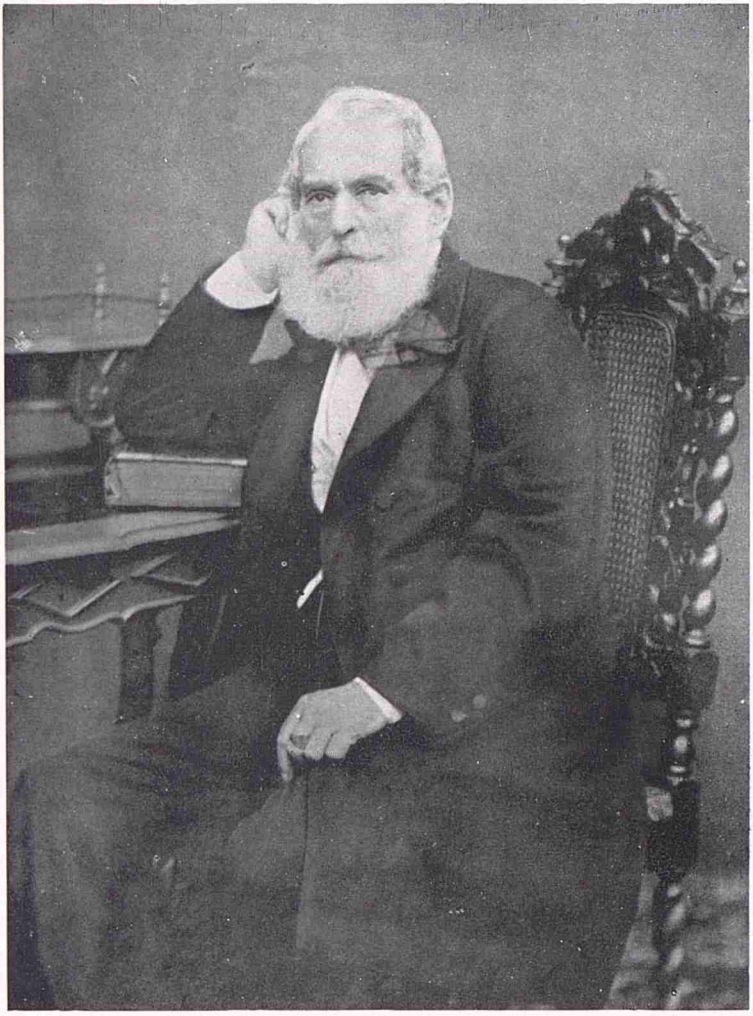

CONSTANTIN LECCA: DUPĂ O FOTOGRAFIE DIN ANUL 1883
FOTOGRAFIE MANDY

www.dacoromanica.ro

C. 50.257.

PREŢUL LEI 70.—

www.dacoromanica.ro